

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

**Σχεδιαστικές αναπαραστάσεις του άμεσου περιβάλλοντος των παιδιών
προσχολικής ηλικίας**

ΔΟΞΑΚΗ ΜΑΡΙΑΝΝΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ

ΤΣΕΒΡΕΝΗ ΙΡΙΔΑ

ΜΠΙΟΝΩΤΗ ΦΩΤΕΙΝΗ

ΒΟΛΟΣ 2020

Σε όσους /όσες ακόμα τολμούν να ονειρεύονται

Εξώφυλλο:

Σχέδιο παιδιού νηπιαγωγείου της πόλης.

Απεικονίζεται το δωμάτιο του παιδιού ως το μέρος όπου παίζει πιο συχνά. Στη ζωγραφιά παρουσιάζεται το σπίτι του (κάτω δεξιά), ένα άλογο Play Mobil (πάνω), ένα παιχνίδι - αυτοκινητάκι (κάτω στο κέντρο), καθώς και η φιγούρα του αδελφού του (κάτω αριστερά) ως πρόσωπο με το οποίο παίζει.

Ευχαριστίες

Η υλοποίηση μιας πτυχιακής εργασίας δεν είναι τίποτα άλλο παρά αποτέλεσμα ομαδικής προσπάθειας, οπότε ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω σε όλους τους ανθρώπους που συνετέλεσαν με τον τρόπο τους στην διεξαγωγή της ερευνητικής διαδικασίας και στη συγγραφή της.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ξεχωριστά την επόπριά μου καθηγήτρια Ίριδα Τσεβρένη για την άριστη συνεργασία που είχα μαζί της, για την ανεκτίμητη βοήθεια, ανατροφοδότηση και συστηματική καθοδήγησή της σε όλα τα στάδια της έρευνας και συγγραφής της πτυχιακής καθώς και για τον χρόνο και την υπομονή που αφιέρωσε σε εμένα. Παράλληλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτρια Φωτεινή Μπονώτη για τις χρήσιμες συμβουλές στην ερευνητική διαδικασία και την πολύτιμη βοήθεια της κατά την συγγραφή.

Ακόμη, επιθυμώ να ευχαριστήσω όλους/όλες τους/τις διευθυντές/διευθύντριες αλλά και όλους/όλες τους/τις δασκάλους/δασκάλες των νηπιαγωγείων, που επέτρεψαν την διεξαγωγή της έρευνας στα σχολεία τους. Πρωτίστως, όμως οφείλω την ευγνωμοσύνη μου στα παιδιά που έλαβαν μέρος στην έρευνα, δίχως τα οποία δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί αλλά και στους γονείς των παιδιών, που αμέσως προσφέρθηκαν να βοηθήσουν.

Τέλος, ευχαριστώ όλα τα άτομα του οικογενειακού και φιλικού μου περιβάλλοντος για την αδιάκοπη υποστήριξή τους σε όλη την διάρκεια της εργασίας.

Μ.Δοξάκη

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	6
- Περίληψη	6
- Πρόλογος	7
Κεφάλαιο 1: Θεωρητικό πλαίσιο	8
1.1 Οι αντιλήψεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους	8
1.2 Η αυτονομία κίνησης των παιδιών	9
1.3 Χώροι στους οποίους παίζουν τα παιδιά	10
Κεφάλαιο 2: Η παρούσα έρευνα	
2.1 Σκοπός, ερευνητικά ερωτήματα και πρωτοτυπία και αναγκαιότητα της έρευνας	11
2.2 Το σχέδιο και η συνέντευξη ως μέσο διερεύνησης των απόψεων, στάσεων και συναισθημάτων των παιδιών	12
Κεφάλαιο 3: Η μεθοδολογία της έρευνας	13
3.1 Δείγμα	13
3.2 Εργαλεία συλλογής των δεδομένων	13
3.3 Διαδικασία υλοποίησης της έρευνας	14
3.4 Ανάλυση των δεδομένων	15
3.4.1 Κωδικοποίηση των δεδομένων	16
3.4.1.1 Σχέδιο Α	17
3.4.1.1.1 Φυσικό περιβάλλον	17
3.4.1.1.2 Ανθρωπογενές περιβάλλον	17
3.4.1.1.3 Κοινωνικό περιβάλλον	17
3.4.2 Σχέδιο Β	17
3.4.2.1 Φυσικό περιβάλλον	17
3.4.2.2 Ανθρωπογενές περιβάλλον.....	18
3.4.2.3 Κοινωνικό περιβάλλον	18
3.4.2.4 Αρέσκεια/Απαρέσκεια	18
Κεφάλαιο 4: Αποτελέσματα	20
4.1 Σχέδιο Α	20
4.1.1 Η απεικόνιση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος	21
4.1.2 Η απεικόνιση των στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος	22
4.1.3 Η απεικόνιση των στοιχείων του κοινωνικού περιβάλλοντος	24
4.1.4 Η απεικόνιση των νηπίων για τα μέρη της αρεσκείας τους και της απαρεσκείας τους από την πόλη ή το χωριού τους	25
4.1.5 Αυτόνομη κίνηση των παιδιών	31
4.2 Σχέδιο Β	32

4.2.1	Η απεικόνιση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος	33
4.2.2	Η απεικόνιση των στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος	34
4.2.3	Η απεικόνιση των στοιχείων του κοινωνικού περιβάλλοντος	38
4.2.4	Αυτόνομη κίνηση των παιδιών	39
Κεφάλαιο 5: Συζήτηση		41
5.1	Εισαγωγή	41
5.2	Συμπεράσματα	41
5.3	Περιορισμοί και δυσκολίες της έρευνας	43
5.4	Η χρησιμότητα της έρευνας και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες	43
Βιβλιογραφία		44

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα διερευνά τον τρόπο με τον οποίο οι αντιλήψεις και οι προτιμήσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας για το άμεσο περιβάλλον τους, διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους (πόλη ή χωριό). Στην έρευνα συμμετείχαν 39 παιδιά Νηπιαγωγείου (αγόρια και κορίτσια από πόλεις και χωριά), ηλικίας 5 με 6 ετών. Ζητήθηκε από το καθένα να δημιουργήσει από δύο σχέδια και με αυτόν τον τρόπο συγκεντρώθηκαν 78 σχέδια. Στο πρώτο, τα νήπια κλήθηκαν να απεικονίσουν το μέρος που τους άρεσε και αντίστοιχα το μέρος που δεν τους άρεσε από το άμεσο περιβάλλον τους. Ενώ, στο δεύτερο κλήθηκαν να απεικονίσουν το μέρος στο οποίο έπαιζαν πιο συχνά. Μετά την ολοκλήρωση των σχεδίων, τα παιδιά κλήθηκαν να εξηγήσουν τι απεικόνισαν στις ζωγραφιές τους, καθώς και να δηλώσουν αν μετακινούνταν μόνα τους ή όχι προς τα μέρη που απεικόνιζαν. Μετά την ολοκλήρωση των δειγμάτων της έρευνας ακολούθησε η ανάλυση των δεδομένων και η κατηγοριοποίησή τους. Στην ανάλυση παρατηρήθηκαν τα κοινά στοιχεία που παρουσιάζονταν στα σχέδια και κατηγοριοποιήθηκαν με βάση αυτά. Τα σχέδια ταξινομήθηκαν σε τρεις βασικές κατηγορίες, με βάση τα στοιχεία του περιβάλλοντος που φάνηκαν να απεικονίζουν, καθώς και σε υποκατηγορίες των κατηγοριών αυτών. Στην πρώτη κατηγορία εντάχθηκαν και για τα δύο σχέδια όσα παρουσίαζαν στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος, στη δεύτερη όσα αναπαριστούσαν στοιχεία ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και στην τρίτη κατηγορία όσα απεικόνιζαν στοιχεία κοινωνικού περιβάλλοντος. Επίσης, για το πρώτο σχέδιο, υπήρξε η κατηγορία της αρέσκειας και απαρέσκειας των παιδιών για τα μέρη που τους αρέσουν και αντίστοιχα δεν τους αρέσουν στο άμεσο περιβάλλον τους, καθώς και οι λεπτομέρειες που προέκυψαν για τα μέρη αυτά. Επιπλέον, αποτιμήθηκε και για τα δύο σχέδια η αυτονομία κίνησης των παιδιών, η οποία διαπιστώθηκε μέσω της συνέντευξης. Τα αποτελέσματα έδειξαν την προτίμηση των παιδιών για το ανθρωπογενές περιβάλλον, ενώ ακολούθησε το φυσικό και έπειτα το κοινωνικό. Για τα μέρη αρεσκείας τους τα παιδιά απεικόνισαν περισσότερα μέρη ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, έναντι του φυσικού και το ίδιο έγινε και για τα μέρη απαρεσκείας τους. Όσον αφορά την αυτονομία κίνησης των παιδιών, εκείνη ήταν σχεδόν ανύπαρκτη, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών είχαν ως αγαπημένο και πιο συχνό μέρος για το παιχνίδι τους το σπίτι τους.

Πρόλογος

Με την παρούσα ερευνητική εργασία, επιδιώκεται να διερευνηθούν οι αντιλήψεις και οι προτιμήσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας για το άμεσο περιβάλλον τους ανάλογα με τον τόπο προέλευσή τους. Ειδικότερα, διερευνάται κατά πόσο τα σχέδια παιδιών προσχολικής ηλικίας και αγροτικής προέλευσης διαφέρουν από εκείνα των παιδιών προσχολικής ηλικίας και αστικής προέλευσης, σχετικά με το άμεσο περιβάλλον τους καθώς και με την αρέσκεια ή απαρέσκεια που τείνουν να έχουν στα μέρη του περιβάλλοντος αυτού. Επίσης επιδιώκεται η μελέτη της αυτονομίας κίνησης των νηπίων στο άμεσο περιβάλλον τους και στα μέρη που τους αρέσουν περισσότερο. Ως μεθοδολογικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε το σχέδιο, ενώ σαν δεύτερο εργαλείο χρησιμοποιήθηκε η συνέντευξη.

Η εργασία παρουσιάζεται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται μία βιβλιογραφική ανασκόπηση πάνω στο θέμα που διερευνάται. Στο δεύτερο κεφάλαιο, τίθενται οι στόχοι της έρευνας και αναφέρονται οι μέθοδοι που ακολουθήθηκαν για την διεκπεραίωσή της. Στο τρίτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων. Στο τέταρτο κεφάλαιο, παρατίθενται τα αναλυτικά αποτελέσματα της έρευνας, ενώ στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο, γίνεται συζήτηση των αποτελεσμάτων της έρευνας με τη σχετική βιβλιογραφία, παρουσιάζονται τα συνολικά συμπεράσματα, ενώ τίθενται και οι περιορισμοί της έρευνας, οι δυσκολίες της, καθώς επίσης και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Κεφάλαιο 1: Θεωρητικό πλαίσιο

1.1 Οι αντιλήψεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους

Για να μελετήσουμε τις αντιλήψεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους, πρέπει πρώτα να δούμε τι σημαίνει περιβάλλον για τα ίδια τα παιδιά. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας φαίνεται να απεικονίζουν την φύση χρησιμοποιώντας στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος. Βάση έρευνας διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά τείνουν να απεικονίζουν συχνότερα ζώα (όπως σκύλους, πουλιά, πεταλούδες) και λιγότερο την ανθρώπινη παρουσία, παρόλο που συχνά τα ζώα που ζωγραφίζουν δεν ανταποκρίνονται στα ζώα της περιοχής τους αλλά περισσότερο σε τροπικές περιοχές (όπως ζώα της ζούγκλας). Συχνό φαινόμενο ήταν επίσης, να απεικονίζουν ανθρώπινες ιδιότητες στα στοιχεία της φύσης που παρουσιάζουν, συγκεκριμένα εκφράσεις του προσώπου. Πολλές φορές μάλιστα, παρουσιάζουν και τους εαυτούς τους στα σχέδιά τους ως κομμάτι της φύσης (Fraijo-Sing, Beltran Sierra, Tapia-Fonllem & Valenzuela Peñúñuri, 2020).

Σε έρευνα που έγινε σε παιδιά και διερευνούσε τις αντιλήψεις τους για τη φύση και το περιβάλλον, διαπιστώθηκε ότι σε μεγάλο βαθμό όταν τα παιδιά χρησιμοποιούν τον όρο φύση περιλαμβάνουν έμψυχα όντα και άψυχα πράγματα του υπαίθριου περιβάλλοντος. Επίσης, από την έρευνα συμπεράθηκε ότι τους όρους φύση και περιβάλλον τους θεωρούν ταυτόσημους. (Payne, 1998).

Συχνά στις ζωγραφιές τους, όταν απεικονίζουν ένα καθαρά φυσικό περιβάλλον, συμπεριλαμβάνουν σε αυτό μαζί με τους ανθρώπους, και τα αντικείμενα που χρησιμοποιούν και ακόμα και αν δεν τα απεικόνιζαν εξ αρχής, τα προσθέτουν στη συνέχεια. (Payne, 1998).

Σε έρευνα που έγινε σε παιδιά και νεαρούς εφήβους τεσσάρων διαφορετικών δυτικών πόλεων με θέμα την άποψή τους για το περιβάλλον στο οποίο ζουν, διαπιστώθηκε ότι όλοι τους να απεικόνισαν μία μεγάλη πόλη, πολυσύχναστη, με κίνηση στους δρόμους και μαγαζιά. Με την ολοκλήρωση των ζωγραφιών τους, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν με ποιόν τρόπο χρησιμοποιούν την πόλη τους, ενώ τους ζητήθηκε να εκφράσουν και τα συναισθήματά τους για αυτό. Σχεδόν όλοι τους αναφέρθηκαν στα μαγαζιά της πόλης τους και πως αυτό που αισθάνονται για αυτήν είναι αρέσκεια, γιατί τους αρέσει να ψωνίζουν (Beneker, Sanders, Tani & Taylor, 2010).

Σημαντικό είναι επίσης, πως έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά αντιλαμβάνονται τον κόσμο διαφορετικά, καθώς λόγω του μεγέθους τους βλέπουν το περιβάλλον τους από διαφορετική οπτική. Επιπλέον, στη μέση παιδική ηλικία τα συναισθήματά τους είναι αυτά που κυρίως τα καθοδηγούν και τα περισσότερα πράγματα που γνωρίζουν, δεν τα διδάχτηκαν αλλά τα ανακάλυψαν. Μέσω φυσικών στοιχείων, όπως το νερό, το χώμα, δημιουργήθηκαν για εκείνα ευκαιρίες να εξερευνήσουν τις χρήσεις τους. Ωστόσο, στις ευρωπαϊκές πόλεις περίπου το 80% άμεσου περιβάλλοντος δεν περιέχει πλέον φυσικά μέρη, όπως δασικές εκτάσεις και χωματόδρομους (Day & Midbjer, 2007).

1.2 Η αυτονομία κίνησης των παιδιών

Η αυτονομία κίνησης των παιδιών σε εξωτερικούς χώρους είναι γενικά πολύ περιορισμένη. Οι κίνδυνοι που υπάρχουν στους δρόμους και το γεγονός πως δεν είναι κατασκευασμένοι για παιδιά είναι κάποιοι από τους βασικούς παράγοντες που ωθούν τους γονείς να απομακρύνουν τα παιδιά τους από αυτούς. Η αύξηση της εγκληματικότητα και της βίας, η συχνή κίνηση των οχημάτων και οι τεχνολογικές αλλαγές στον σύγχρονο τρόπο ζωής είναι κάποιοι από τους κινδύνους που φοβούνται οι γονείς. (Γαλάνη, 2011). Σημαντικό ρόλο καταλαμβάνει όμως και το γεγονός ότι οι απόψεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι απύσες από τα πολεοδομικά σχέδια, παρόλο που υποστηρίζεται ότι παρά το νεαρό της ηλικίας τους, τα νήπια μπορούν να δώσουν ιδιαίτερα χρήσιμες ιδέες για τον χωρικό σχεδιασμό (Ergler, 2015).

Από την άλλη μεριά, μία επιθυμητή πόλη σημαίνει ασφάλεια και ποικιλία προορισμών, όπου τα παιδιά θα μπορούν να παίζουν στους δρόμους και να κοινωνικοποιούνται (Ergler, 2015). Το σπίτι, ωστόσο, είναι ένα μέρος που παρέχει ηρεμία και ασφάλεια στα παιδιά. Οι δρόμοι, από την άλλη μεριά, είναι αυτοί που κυριαρχούν στην σύγχρονη δομή των πόλεων και με αυτόν τον τρόπο τα αυτοκίνητα έχουν κυριαρχήσει στις πόλεις. Τόσο πολύ, μάλιστα, που δυσκολεύουν τους πεζούς και τους ποδηλάτες, και πλέον πολλοί ελεύθεροι δημόσιοι χώροι μετατρέπονται σε αυτοκινητόδρομους (Tonucci, 2005).

Η παρουσία των παιδιών στον δημόσιο χώρο της πόλης έχει μειωθεί δραματικά τα τελευταία χρόνια, κυρίως εξαιτίας της αυξημένης χρήσης του αυτοκινήτου, καθώς οι περισσότερες μετακινήσεις τους γίνονται με αυτό (πηγαίνουν με το αυτοκίνητο, στο σχολείο, στις δραστηριότητές τους κ.λπ.) και πάντα με την συνοδεία ενός ενήλικα (Γαλάνη, 2011). Τα παιδιά φαίνεται ότι έχουν χάσει το πολυτιμότερό τους αγαθό, το οποίο είναι το παιχνίδι. Για να παίξει ένα παιδί έξω από το σπίτι του, το προαπαιτούμενο είναι να ζητήσει την άδεια από τον γονέα του και παρόλο που προσφέρονται πολλές υπηρεσίες για παιδιά (πάρκα, κέντρα φροντίδας κ.λπ.), οι χώροι αυτοί είναι περισσότερο κατασκευασμένοι για τις ανάγκες των γονέων.

Η πόλη για να επιτρέψει ξανά το παιχνίδι των παιδιών έξω από το σπίτι χρειάζεται να επαναφέρει τους δημόσιους χώρους της (δρόμοι, πάρκα, κήποι κ.λπ.) στους αρχικούς σκοπούς για τους οποίους προορίζονταν, δηλαδή για την συγκέντρωση και την συνύπαρξη των ανθρώπων (Tonucci, 2005).

1.3 Χώροι στους οποίους παίζουν τα παιδιά

Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν πως τα παιδιά δεν ενθουσιάζονται από οργανωμένους χώρους διασκέδασης, όπως είναι οι παιδότοποι και τα λούνα παρκ. Ενδιαφέρον είναι επίσης το γεγονός, ότι παρόλο που ο δρόμος επιφέρει πολλούς κινδύνους, τα παιδιά συνεχίζουν να τον προτιμούν ως χώρο παιχνιδιού (Γαλάνη, 2011). Πολλές φορές, ακόμα και αν τα παιδιά έχουν ελεύθερο χρόνο και την άδεια από τον γονέα να παίξουν έξω ελεύθερα, δεν έχουν κάπου να πάνε, καθώς όπως προαναφέρθηκε οι οργανωμένοι χώροι δεν ενθουσιάζουν τα παιδιά ως μέρη για παιχνίδι. Για να παίξουν χρειάζονται ένα μέρος όπου θα μπορούν να ξεδιπλώσουν τις ικανότητές τους, όπου τους προσφέρονται νέα ερεθίσματα και εμπειρίες (Tonucci, 2005).

Πρέπει να λαμβάνουμε βέβαια υπόψη μας ότι, για να παίξει ένα παιδί σε έναν εξωτερικό χώρο πρέπει αυτός ο χώρος να πληροί κάποιες προϋποθέσεις. Έρευνα που διεξήχθη σε ελλαδικό χώρο, έδειξε ότι τα παιδιά αποφεύγουν να παίζουν σε δρόμους όπου δεν είχαν διαθέσιμο χώρο για το παιχνίδι τους, όπου είναι ανεξέλικτη η κυκλοφορία των αυτοκινήτων και όπου η εδαφική κλίση είναι απότομη. (Γαλάνη, 2011).

Σε κάποιες άλλες έρευνες έχουν μελετηθεί τα οφέλη των πράσινων χώρων στην ανάπτυξη των παιδιών. Σε έρευνα μελετήθηκαν παιδιά αγροτικής προέλευσης και διαπιστώθηκε ότι όσα από αυτά είχαν πρόσβαση στο φυσικό περιβάλλον παρουσίαζαν λιγότερα προβλήματα κοινωνικής συμπεριφοράς, άγχους, κατάθλιψης, ψυχολογικής δυσφορίας και αντίστοιχα υψηλότερη αυτοεκτίμηση (Taylor & Kuo, Spencer & Blades, 2005).

Επίσης, σε έρευνες για το πόσο ωφέλιμη είναι η επαφή των παιδιών με τα ζώα, είτε κατοικίδια είτε ζώα κατάλληλα για θεραπεία (όπως σκύλοι, άλογα και δελφίνια), αποδείχτηκε ότι η επαφή αυτή μπορεί να ενισχύσει την ενσυναίσθηση των παιδιών (Taylor & Kuo, Spencer & Blades, 2005).

Τα παιδιά επίσης στις ζωγραφιές τους, σε έρευνα που διεξήχθη για τις αντιλήψεις των παιδιών και των νέων για το περιβάλλον, προτίμησαν να εστιάσουν σε έναν «θετικό» κόσμο, όπου θα μπορούν να παίξουν όσο το δυνατόν περισσότερο σε εξωτερικούς χώρους. Απεικόνισαν ένα φυσικό περιβάλλον με χρώματα, καθαρό και όμορφο. Ενώ, όσα παιδιά απεικόνισαν έναν «αρνητικό» κόσμο, πιο συχνά αναφέρονταν στη ρύπανση του περιβάλλοντος (Alerby, 2000).

Κεφάλαιο 2: Η παρούσα έρευνα

2.1 Σκοπός, ερευνητικά ερωτήματα και πρωτοτυπία της έρευνας

- Σκοπός

Η παρούσα έρευνα στηρίχθηκε σε μία παρόμοια έρευνα που είχε γίνει στην Τουρκία και μελετούσε τον τρόπο που τα παιδιά απεικονίζουν το περιβάλλον τους με βάση το αν ζουν σε πόλη ή σε χωριό (Cubukcu, 2018).

Η έρευνά μου έχει σκοπό να διερευνήσει τις αντιλήψεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας για το περιβάλλον στο οποίο ζουν, κινούνται και παίζουν με βάση τον τόπο προέλευσής τους, ανάλογα δηλαδή με το αν ζουν σε πόλη ή σε χωριό και να τις συγκρίνει μεταξύ τους. Επίσης επιχειρεί να εξετάσει την αυτονομία κίνησης των παιδιών στους χώρους που δηλώνουν πως παίζουν πιο συχνά, συγκρίνοντας αντίστοιχα, αν η αυτονομία κίνησής τους διαφέρει από αστική σε αγροτική περιοχή και το αντίστροφο.

Η έρευνα υλοποιήθηκε σε νηπιαγωγεία αστικών και αγροτικών περιοχών των Νομών Μαγνησίας, Πιερίας και Ευβοίας, από τον Μάιο μέχρι και τον Ιούλιο του 2018.

Ο πρώτος στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διαπιστωθεί αν οι αντιλήψεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας για τον τόπο διαβίωσης και παιχνιδιού τους, όπως εκφράζονται σχεδιαστικά και λεκτικά, διαφοροποιούνται με βάση το αν κατοικούν σε πόλη ή σε χωριό.

Ο δεύτερος στόχος ήταν να διερευνηθεί η αυτονομία κίνησης των νηπίων στους χώρους όπου παίζουν πιο συχνά.

-Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα διατυπώθηκαν ως εξής:

- Ποιες είναι οι αντιλήψεις των παιδιών για το μέρος όπου ζουν (σε επίπεδο πόλης/γειτονιάς);
- Ποιες είναι οι αντιλήψεις των παιδιών για το μέρος όπου ζουν (σε επίπεδο πόλης ή χωριού);
- Ανάλογα με την αστική και την αγροτική περιοχή ποια είναι για το παιδί η αυτονομία κίνησης στο χώρο;
- Ποιοι είναι οι χώροι στους οποίους παίζουν τα παιδιά στην πόλη και στο χωριό (απομονωμένοι εσωτερικοί χώροι, υπαίθριοι χώροι στην γειτονιά);

- Πρωτοτυπία και αναγκαιότητα της έρευνας

Η πρωτοτυπία της έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι από τη βιβλιογραφία που υπάρχει διαφάνηκε ότι δεν είχε διερευνηθεί καθόλου στην Ελλάδα η σύγκριση της αυτονομίας κίνησης των παιδιών που ζουν σε πόλη ή χωριό. Η αναγκαιότητά της έρευνας στηρίζεται στο γεγονός ότι οι αντιλήψεις των παιδιών ανάλογα με το αν ζουν στην πόλη ή στο χωριό δεν έχουν διερευνηθεί ιδιαίτερα στον ελληνικό χώρο. Επίσης, είναι αναγκαίο να διερευνηθεί, αν οι αντιλήψεις των νηπίων διαφέρουν για τα μέρη στα οποία παίζουν πιο συχνά, καθώς και για αυτά που τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν, διότι τα ερεθίσματα που λαμβάνουν για το περιβάλλον τους είναι και αυτά

με την σειρά τους διαφορετικά, πολλές φορές, ανάλογα με το αν ζουν σε πόλη ή σε χωριό.

2.2. Το σχέδιο και η συνέντευξη ως μέσο διερεύνησης των απόψεων, στάσεων και συναισθημάτων των παιδιών

Ως πρώτο μέσο διερεύνησης των απόψεων, στάσεων και συναισθημάτων των παιδιών στην παρούσα έρευνα επιλέχτηκε το σχέδιο.

Ήδη από τα 4 έτη της ηλικίας τους τα παιδιά μπορούν να ζωγραφίζουν φιγούρες και εικόνες με ευδιάκριτο περιεχόμενο. Η μελέτη των σχεδίων των παιδιών ξεκίνησε από τον 19ο αιώνα. Ο Torffer (1848) ήταν ένας από τους πρώτους που διερεύνησε το παιδικό σχέδιο και μάλιστα μετά τον θάνατό του δημοσιεύτηκε βιβλίο του, όπου συμπεριλάμβανε δύο κεφάλαια με παιδικές ζωγραφιές (Cox, 2005). Τα παιδιά δυσκολεύονται να αποτυπώσουν σχεδιαστικά τον χώρο γύρω τους πάνω στην επίπεδη επιφάνεια του χαρτιού. Φυσικές καταστάσεις, όπως η τρισδιάστατη όψη του κόσμου και η βαρύτητα, τα ωθούν να βρουν άλλους τρόπους, ώστε να αποτυπώσουν τον πραγματικό κόσμο. Σχεδιάζουν δυσδιάστατες φιγούρες ώστε να διευκολυνθούν, ενώ βάζουν την μία φιγούρα δίπλα από την άλλη, ώστε να αποτυπώσουν την κάθετη, ορθή όψη των αντικειμένων σε σχέση με την επίπεδη επιφάνεια του εδάφους (Golomb, 2004). Οι Farokhi και Hashemi (2011), υποστηρίζουν ότι στα σχέδια των παιδιών ασκούν επιρροή η ηλικία τους, η νοητική και γλωσσική τους ανάπτυξη και η σχεδιαστική τους ικανότητα. Μελετώντας την ανάλυση των σχεδίων των παιδιών πάνω σε διάφορα θέματα, διαπίστωσαν πως μέσα από την μελέτη της αναπαράστασης των σχεδίων τους για μια περιβαλλοντική κατάσταση μπορούμε να συλλέξουμε χρήσιμες πληροφορίες για τον τρόπο που αντιλαμβάνονται το φυσικό περιβάλλον.

Επίσης, ως δεύτερο μέσο διερεύνησης επιλέχτηκε η συνέντευξη. Μέσω της συνέντευξης επιτυγχάνεται μια άμεση επαφή υποκειμένου και ερευνητή. Παρέχεται με αυτόν τον τρόπο στον ερευνητή η ευκαιρία να τελέσει έναν ειλικρινές και ελεύθερο διάλογο με τον διερωτώμενο. Σε μία έρευνα ο ερευνητής δεν επιτρέπεται να επεμβαίνει στις απαντήσεις που δίνει ο ερωτώμενος, ωστόσο λόγω της άμεσης επικοινωνίας τους μπορεί να υπάρξει μια εμπύχωση και μια κατανόηση στα πράγματα που αναφέρονται (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008).

Κεφάλαιο 3: Η μεθοδολογία της έρευνας

3.1 Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 39 παιδιά Νηπιαγωγείου: 17 μαθητές (7 κορίτσια και 10 αγόρια) αστικής προέλευσης του 3^{ου} Νηπιαγωγείου Νέας Ιωνίας, Βόλου και 22 μαθητές (9 κορίτσια και 13 αγόρια) αγροτικής προέλευσης του 12^{ου} Νηπιαγωγείου Χαλκίδος (Έξω Παναγίτσα Ευβοίας), του Νηπιαγωγείου Σβορώνου, Πιερίας και του Νηπιαγωγείου Μητρόπολης, Καρδίτσας. Τα παιδιά ήταν ηλικίας 5,4 χρονών/65 μηνών έως 6,3 χρονών/76 μηνών. Ο μέσος όρος ηλικίας τους ήταν 5,8 χρονών/69,9 μηνών. Στον Πίνακα 1 παρουσιάζεται η κατανομή των νηπίων του δείγματος ανά φύλο και περιοχή.

Πίνακας 1: Το δείγμα της έρευνας

	Νήπια	
	Αστικής προέλευσης	Αγροτικής προέλευσης
Αγόρια	10	13
Κορίτσια	7	9
Σύνολο	17	22
Γενικό σύνολο	39	

3.2 Εργαλεία συλλογής των δεδομένων

Το σχέδιο και η συνέντευξη χρησιμοποιήθηκαν παράλληλα ως μέθοδοι για την συλλογή δεδομένων της έρευνας. Ως πρώτο εργαλείο συλλογής των δεδομένων, προκειμένου να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των παιδιών της παρούσας έρευνας, χρησιμοποιήθηκε το σχέδιο. Το σχέδιο αποτελεί ένα από τα αποτελεσματικά εργαλεία διερεύνησης των αντιλήψεων και των εμπειριών των παιδιών. Η ικανότητα σχεδίασης των παιδιών ξεκινάει ήδη από τα 2 τους έτη και όταν φτάνουν στην ηλικία των 4 με 5 ετών, μπορούν να δημιουργήσουν φιγούρες ευδιάκριτες αλλά και άλλα, εξαιρετικά εικαστικά σχέδια για το νεαρό της ηλικίας τους (Cox, 2005). Επιπλέον, αποτελεί αποτελεσματική μέθοδο ακόμα και σε παιδιά με προβλήματα επικοινωνίας, ώστε να εκφράσουν τις απόψεις τους για να συμπεριληφθούν και αυτές στις σύγχρονες μελέτες που υλοποιούνται (Holiday, 2009). Και αν αναλογιστεί κανείς, ότι τα παιδιά των ηλικιών που μελετήσαμε (προσχολικής ηλικίας), είχαν περιορισμένο λεξιλόγιο και δυσκολεύονταν λεκτικά να εκφραστούν ολοκληρωμένα και παρέλειπαν κομμάτια της ιστορίας ή άλλαξαν εύκολα θέμα συζήτησης επειδή κουράστηκαν, τότε το σχέδιο αποτέλεσε το πιο ευχάριστο, εύκολο και οικείο τρόπο ώστε να εκφράσουν τις ιδέες τους.

Ως δεύτερο εργαλείο συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η συνέντευξη. Προκειμένου να διαπιστωθεί τι απεικόνιζε η κάθε ζωγραφιά των παιδιών, μετά από την ολοκλήρωσή της υλοποιούσαμε συνέντευξη με τα παιδιά με διευκρινιστικές ερωτήσεις, ώστε να μην προκύψουν παρερμηνείες στα έργα τους. Η συνέντευξη

αποτελεί βασικό εργαλείο της ποιοτικής έρευνας. Επίσης, χρησιμοποιώντας την συνέντευξη, ως εργαλείο συλλογής δεδομένων, δίνεται στον ερευνητή η δυνατότητα να παρατηρεί και τις εκφράσεις των χεριών και του προσώπου, την τονικότητα της φωνής κ.α., και με αυτόν τον τρόπο αποφεύγονται επιφανειακές ερμηνείες (Παρασκευοπούλου-Κόλλια,2008).

3.3 Διαδικασία υλοποίησης της έρευνας

Αφού προσδιορίστηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα και προτού προχωρήσουμε στην κύρια έρευνα, έγινε μία πιλοτική δοκιμή σε 1 παιδί νηπιακής ηλικίας, που δεν συμπεριλήφθηκε στην έρευνα, ώστε να διαπιστωθούν τυχόν δυσκολίες στην κατανόηση των ερωτημάτων. Η δοκιμή αυτή αποδείχθηκε χρήσιμη, διότι η διατύπωση μερικών ερωτημάτων δυσκόλεψε πολύ το νήπιο και χρειάστηκε να γίνει διαφορετική διατύπωση.

Για τη συλλογή των δεδομένων για την πραγματοποίηση της έρευνάς μας, επισκεφθήκαμε, όπως προαναφέρθηκε, τα σχολεία του Βόλου, της Χαλκίδας, της Καρδίτσας και της Πιερίας, κατά τους μήνες Μάιο ως και Ιούλιο του 2018. Σε κάθε σχολείο, εφόσον πήραμε την έγκριση του/της διευθυντή/ντριας και της/του υπεύθυνης/ου δασκάλας/ου, έγινε ενημέρωση στους γονείς των παιδιών για τη δράση μας και έπειτα μας δόθηκε η συγκατάθεσή τους, επιτρέποντας στα παιδιά τους να συμμετάσχουν στην έρευνα.

Σε κάθε νηπιαγωγείο μας παραχώρησαν μία αίθουσα, όπου εκεί ερχόταν ένα ένα παιδί για να δημιουργήσει τις ζωγραφίες του, σύμφωνα με τις οδηγίες που του δίνονταν, και στη συνέχεια να απαντήσει στις ερωτήσεις που του κάναμε. Ο χρόνος που δινόταν σε κάθε παιδί ήταν απεριόριστος, και για τις δύο ζωγραφίες του, και μπορούσε να ολοκληρώσει το έργο του με ηρεμία και χωρίς βιασύνη. Τα υλικά που παρέχονταν στο κάθε παιδί ήταν 2 χαρτιά μεγέθους Α4 (ένα για το κάθε σχέδιο), 1 μολύβι, ξυλομπογιές ή λεπτοί μαρκαδόροι. Ακολουθούν οι οδηγίες για τα σχέδια των παιδιών.

Για το Σχέδιο Α η οδηγία που δινόταν ήταν η εξής:

- Φτιάξε μου μία ζωγραφιά που να δείχνει την πόλη/το χωριό σου. Στο σχέδιό σου θα ήθελα να φαίνονται και τα μέρη που σου αρέσουν και τα μέρη που δεν σου αρέσουν. Μετά την ολοκλήρωση του σχεδίου οι ερωτήσεις που γίνονταν, για την καλύτερη κατανόηση της ζωγραφιάς από εμάς ήταν οι παρακάτω:

Α. Τι ζωγράρισες εδώ; Τι είναι;

Β. Δείξε μου τι σου αρέσει και γιατί; Πηγαίνεις συχνά σε αυτό το μέρος; Πως πηγαίνεις; Πηγαίνεις μόνος/η σου ή με άλλους; Ποιους;

Γ. Δείξε μου τι δεν σου αρέσει και γιατί;

Για το Σχέδιο Β η οδηγία που δινόταν ήταν η εξής:

- Ζωγράφισέ μου το μέρος που παίζεις συνήθως. Στο σχέδιό σου θα ήθελα να φαίνονται αυτά με τα οποία παίζεις. Μετά την ολοκλήρωση του σχεδίου οι ερωτήσεις που γίνονταν για την καλύτερη κατανόηση της ζωγραφιάς από εμάς ήταν οι ακόλουθες:

Α. Τι ζωγράρισες εδώ; Που είναι αυτό το μέρος;

Β. Σου αρέσει αυτό το μέρος; Γιατί;

Γ. Με τι παίζεις;

Δ. Παίζεις με άλλους ή μόνος/η σου;

Ε. Πως πας εκεί; Πηγαίνεις μόνος/η, ή με κάποιον άλλον; (στην περίπτωση υπαίθριου χώρου.)

Σε κάθε ερώτηση κρατήθηκαν σημειώσεις από τα λεγόμενα των παιδιών. Επίσης, στο πίσω μέρος του χαρτιού (και για τα δύο σχέδια) σημειώθηκαν το όνομα και το φύλο του παιδιού, η ημερομηνία γέννησής του (εάν δεν το θυμόταν το ίδιο ρωτούσαμε την/τον εκπαιδευτικό του), η ημερομηνία που γινόταν η εξέταση, καθώς και το σχολείο στο οποίο φοιτούσε.

3.4 Ανάλυση των δεδομένων

Τα σχέδια κωδικοποιήθηκαν ανάλογα με τον τόπο προέλευσης των παιδιών (πόλη ή χωριό). Τα δύο σχέδια κωδικοποιήθηκαν ξεχωριστά, ανάλογα με το αν περιέχουν στοιχεία από το φυσικό, ανθρωπογενές και κοινωνικό περιβάλλον. Επίσης, η κωδικοποίηση των σχεδίων έγινε σε συνδυασμό με την κωδικοποίηση από τις απαντήσεις από τη συνέντευξη που έδωσαν τα παιδιά. Στους Πίνακες 2 και 3 παρουσιάζονται οι μεταβλητές.

Πίνακας 2: Οι μεταβλητές κωδικοποίησης του σχεδίου 1

	Στοιχεία από το		
	Φυσικό Περιβάλλον	Ανθρωπογενές Περιβάλλον	Κοινωνικό Περιβάλλον
Σχέδιο 1 ^ο	Ήλιος Ουρανός Φυτά Πράσινο Νερό Ζώα	Σπίτια Χώροι Εργασίας Οχήματα Δρόμοι Σκουπίδια Πάρκα Οργανωμένοι Χώροι Πλατείες Γήπεδα Εκκλησίες Παιδικές Χαρές Σχολείο	Παρουσία Ανθρώπου Συναισθήματα

Πίνακας 3: Οι μεταβλητές κωδικοποίησης του σχεδίου 2

	Στοιχεία από το		
	Φυσικό Περιβάλλον	Ανθρωπογενές Περιβάλλον	Κοινωνικό Περιβάλλον
Σχέδιο 2 ^ο	Ήλιος Ουρανός Φυσικά στοιχεία (βουνά, φυτό, λίμνη) Θάλασσα Ζώα	Γήπεδα Πλατείες Αυλές Παιδικές Χαρές Παιχνίδια/Αντικείμενα Στοιχεία Τεχνολογίας (π.χ. αυτοκίνητο, Η/Υ) Καφετέριες Σπίτια (εσωτερικός χώρος) Δρόμοι Σχολείο	Παρουσία Ανθρώπου Συναισθήματα

Παρακάτω παρατίθεται ο αναλυτικός τρόπος κωδικοποίησής των σχεδίων και των συνεντεύξεων.

3.4.1. Κωδικοποίηση των δεδομένων

Αρχικά, σημειώθηκε η ηλικία των παιδιών, η οποία υπολογίστηκε σε μήνες, ώστε να βγει ο μέσος όρος ηλικίας τους. Επίσης, σημειώθηκε, το φύλο των παιδιών (κορίτσι - αγόρι) και ο τόπος προέλευσης τους (πόλη - χωριό).

Αρχικά, συγκεντρώθηκαν 78 σχέδια (34 προέρχονταν από το δείγμα των παιδιών της πόλης και 44 προέρχονταν από το δείγμα των παιδιών της επαρχίας), στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον Μάιο έως και τον Ιούλιο του 2018. Τα 39 από αυτά απεικόνιζαν τα μέρη της πόλης, τα οποία άρεσαν ή/και δεν άρεσαν στα παιδιά και αν ήταν μαζί με άλλους ανθρώπους, και τα 39 που απεικόνιζαν το μέρος όπου τα παιδιά της πόλης έπαιζαν πιο συχνά και αν έπαιζαν και με άλλα παιδιά εκεί. Στη συνέχεια κατηγοριοποιήθηκαν ανάλογα με το περιβάλλον το οποίο απεικόνιζαν σε:

- 1. Φυσικό
- 2. Ανθρωπογενές
- 3. Κοινωνικό

Στη συνέχεια, κατηγοριοποιήθηκε ξεχωριστά η συνέντευξη για το Σχέδιο 1 στα έργα εκείνα που εμφάνιζαν τα μέρη που απεικονίζονταν:

- 1. Αρέσκεια
- 2. Απαρέσκεια

3.4.1.1 Σχέδιο Α

3.4.1.1.1 Φυσικό περιβάλλον

Αυτή η κατηγορία συμπεριλαμβάνει τα σχέδια των παιδιών, τα οποία απεικονίζουν οποιοδήποτε στοιχείο από το φυσικό περιβάλλον. Παραδείγματος χάριν, τέτοια στοιχεία είναι ο ήλιος, ο ουρανός, τα λουλούδια, η λίμνη, η θάλασσα, τα ζώα κ.λ.π. Κάθε υποκατηγορία βαθμολογούνται με 1 εάν υπήρχε ή με 0 αν δεν υπήρχε στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος.

3.4.1.1.2 Ανθρωπογενές περιβάλλον

Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει όλα τα σχέδια τα οποία αναπαριστούν περιβάλλοντα όπου έχουν δεχθεί την ανθρώπινη παρέμβαση. Όπως σπίτια, μαγαζιά (καφετέριες, ουζερί, πολυκαταστήματα), οχήματα, δρόμοι, σκουπίδια, χώροι παιχνιδιού/αναψυχής (παιδικές χαρές, πάρκα, γήπεδα), πλατείες. Κάθε υποκατηγορία βαθμολογούνται με 1 εάν υπήρχε ή με 0 αν δεν υπήρχε στοιχείο του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

3.4.1.1.3 Κοινωνικό περιβάλλον

Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται τα σχέδια που περιλαμβάνουν παρουσία ανθρώπων (ενός, δύο, τριών και άνω), καθώς και η αναπαράσταση κάποιων συναισθημάτων, π.χ. χαρά, λύπη. Κάθε υποκατηγορία βαθμολογούνται με 1 εάν υπήρχε ή με 0 αν δεν υπήρχε στοιχείο του κοινωνικού περιβάλλοντος.

3.4.2 Σχέδιο Β

3.4.2.1 Φυσικό περιβάλλον

Τα σχέδια τα οποία κατατάχθηκαν σε αυτή την κατηγορία, ήταν εκείνα, τα οποία απεικόνιζαν στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον, όπως λουλούδια, δέντρα, ουρανό, θάλασσα, ζώα κ.λ.π.

3.4.2.2 Ανθρωπογενές περιβάλλον

Περιλαμβάνει τα σχέδια στα οποία παρουσιάζονταν απεικονίσεις από περιβάλλοντα όπου παρουσιαζόταν ανθρώπινη παρέμβαση. Για παράδειγμα, πλατείες, πάρκα, αυλές, παιχνίδια/αντικείμενα, στοιχεία τεχνολογίας (υπολογιστές, τηλεόραση), οχήματα, σπίτια/εσωτερικοί χώροι (δωμάτια), δρόμοι, παιδότοποι.

3.4.2.3 Κοινωνικό περιβάλλον

Στην κατηγορία αυτή εντάχθηκαν τα σχέδια τα οποία απεικόνιζαν ανθρώπινη παρουσία (ένα, δύο, τριών ατόμων και άνω).

Κωδικοποίηση συνεντεύξεων

Όπως προαναφέρθηκε, οι συνεντεύξεις των παιδιών χρησιμοποιήθηκαν σε συνδυασμό με τα σχέδιά τους, για την καλύτερη κατανόηση και ερμηνεία των σχεδίων τους. Στην περίπτωση, όμως, της ερώτησης περί της αυτονομίας κίνησης των παιδιών (στο ερώτημα Ε του σχεδίου Β (Πώς πας εκεί; Πηγαίνεις μόνος/η, ή με κάποιον άλλον;)), χρησιμοποιήθηκε η απάντηση που μας έδωσαν στη συνέντευξη, καθώς η οδηγία που τους δίναμε για το σχέδιο δεν ζητούσε να μας απεικονίσουν και τον τρόπο με τον οποίο πήγαιναν στο μέρος όπου έπαιζαν πιο συχνά.

3.4.2.4 Αρέσκεια/Απαρέσκεια

Η αρέσκεια/απαρέσκεια αποτέλεσαν μεταβλητές για την κωδικοποίηση των συνεντεύξεων. Στις ζωγραφιές των παιδιών καταμετρούνταν τα στοιχεία εκείνα που τους άρεσαν (Αρέσκεια) και αντίστοιχα εκείνα που δεν τους άρεσαν (Απαρέσκεια). Στην Αρέσκεια (αν αναφερόταν θετικά) αλλά και στην Απαρέσκεια (αν αναφερόταν αρνητικά), σημειωνόταν αρχικά, στο κάθε σχέδιο ξεχωριστά, αν υπήρχε απάντηση πάνω σε αυτό το θέμα και έπειτα αν αυτή η απάντηση άνηκε στην κατηγορία φυσικό περιβάλλον (για τα φυσικά στοιχεία, νερό, ζώα, καιρικά φαινόμενα κτλ.) ή στη κατηγορία ανθρωπογενές περιβάλλον (για τα στοιχεία εκείνα που εμπειρείχαν ανθρώπινη παρέμβαση, μαγαζιά, σπίτια, γήπεδα κ.λπ.) ή τέλος, στην κατηγορία κοινωνικό περιβάλλον (για την περίπτωση που υπήρχε ανθρώπινη παρουσία, ενός, δύο ή τριών ανθρώπων). Οι μεταβλητές <<Αρέσκεια/Απαρέσκεια>> βαθμολογούνταν με 1 σε περίπτωση φυσικού περιβάλλοντος, με 2 σε περίπτωση ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και με 3 σε περίπτωση κοινωνικού περιβάλλοντος.

Πίνακας 4: Η βαθμολόγηση των μεταβλητών <<Αρέσκεια/Απαρέσκεια>>

	Φυσικό Περιβάλλον	Ανθρωπογενές Περιβάλλον	Κοινωνικό Περιβάλλον
Αρέσκεια/Απαρέσκεια	1	2	3

Για να είναι πιο συγκεκριμένη η κωδικοποίηση των μεταβλητών που παρουσιάστηκαν στην ενότητα 3.4.2.4 Αρέσκεια/Απαρέσκεια, δημιουργήθηκαν 2 υποκατηγορίες τους: αρέσκεια με λεπτομέρεια και απαρέσκεια με λεπτομέρεια. Πιο αναλυτικά, η υποκατηγορία αρέσκεια με λεπτομέρεια βαθμολογούνταν με 1 αν ήταν μέρος της φύσης, με 2 αν επρόκειτο για χώρο παιχνιδιού, με 3 αν ήταν σπίτι, με 4 αν επρόκειτο για μαγαζιά, με 5 αν περιλάμβανε μέρη κοινωνικής συνάθροισης (μαγαζιά, εκκλησίες) και με 6 αν ήταν σχολείο. Η υποκατηγορία απαρέσκεια με λεπτομέρεια βαθμολογούνταν με 1 αν αφορούσε μέρος της φύσης, με 2 αν αναφέρονταν σε εμπόδια παιχνιδιού, με 3 αν ήταν σπίτια, με 4 αν ήταν μαγαζιά, με 5 αν αναφέρονταν στη ρύπανση και με 6 αν περιλάμβανε σχολεία. Στους παρακάτω Πίνακες παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο βαθμολογήθηκαν οι μεταβλητές.

Πίνακας 5: Η βαθμολόγηση της μεταβλητής «Αρέσκεια-Λεπτομέρειες»

	Φύση	Χώροι Παιχνιδιού	Σπίτια	Μαγαζιά	Χώροι Κοινωνικής Συγκέντρωσης	Σχολεία
Αρέσκεια-Λεπτομέρειες	1	2	3	4	5	6

Πίνακας 6: Η βαθμολόγηση της μεταβλητής <<Απαρέσκεια-Λεπτομέρειες>>

	Φύση	Εμπόδια Παιχνιδιού	Σπίτια	Μαγαζιά	Ρύπανση	Σχολεία
Απαρέσκεια-Λεπτομέρειες	1	2	3	4	5	6

Κεφάλαιο 4: Αποτελέσματα

4.1 Σχέδιο A

Σε πρώτο στάδιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από τα σχέδια των νηπίων για το Σχέδιο A, με το οποίο διερευνήσαμε τις αντιλήψεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους (σε επίπεδο πόλης/γειτονιάς και σε επίπεδο πόλης/χωριού) και τα οποία σύμφωνα με τα στοιχεία που απεικόνιζαν χωρίστηκαν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: 1. στην κατηγορία που φανέρωνε στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον, 2. από το ανθρωπογενές περιβάλλον και 3. από το κοινωνικό περιβάλλον. Σε καμία από τις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους δεν φάνηκαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές ανάλογα με τον τρόπο προέλευσής τους. Στο σύνολο (N=39) η πιο συχνή κατηγορία που επέλεξαν τα νήπια, σύμφωνα και με τον παρακάτω πίνακα, ήταν το ανθρωπογενές περιβάλλον, έπειτα το φυσικό, ενώ τέλος, το κοινωνικό δείχνει να μην προτιμάται τόσο πολύ από τα παιδιά (Πίνακας 7).

Πίνακας 7: Η απεικόνιση των στοιχείων του φυσικού, του ανθρωπογενούς και του κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των νηπίων για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Φυσικό Περιβάλλον	8	16	24
Ανθρωπογενές Περιβάλλον	15	20	35
Κοινωνικό Περιβάλλον	4	7	11

Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα των στοιχείων από τις παραπάνω κατηγορίες.

4.1.1 Η απεικόνιση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος

Όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, στο σύνολο του δείγματος (N=39), 8 παιδιά της πόλης και 16 παιδιά του χωριού χρησιμοποίησαν στα σχέδιά τους στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος.

Για να διερευνήσουμε αν τα σχέδια των παιδιών που έχουν απεικονίσει στις ζωγραφιές τους το φυσικό περιβάλλον, διαφοροποιούνται με βάση τον τόπο προέλευσής τους, πραγματοποιήσαμε ανάλυση η οποία έδειξε ότι η απεικόνιση στοιχείων φυσικού περιβάλλοντος που επιλέγουν τα παιδιά της πόλης δεν διαφοροποιούνται στατιστικώς σημαντικά σε σχέση με τα παιδιά του χωριού. Κατά την ανάλυση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος προέκυψαν οι ακόλουθες κατηγορίες: ήλιος, ουρανός, φυτά, χώροι πρασίνου, νερό και ζώα. Πιο συχνά απεικονίζεται στα σχέδια των παιδιών ο ήλιος, μετά τα φυτά και έπειτα ο ουρανός. Ενώ, τα ζώα, οι χώροι πρασίνου καθώς και το νερό, είναι στοιχεία που εμφανίζονται λιγότερο στις ζωγραφιές των παιδιών.

Από τα στατιστικά αποτελέσματα προκύπτει ότι 8 από τα 17 παιδιά της πόλης και 16 από τα 22 του χωριού απεικόνισαν στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος στα σχέδιά τους. Πιο συγκεκριμένα, τον ήλιο απεικόνισαν 4 παιδιά της πόλης και 11 της επαρχίας, τον ουρανό 3 παιδιά της πόλης και 6 της επαρχίας, διάφορα φυτά ζωγράρισαν 2 παιδιά από την πόλη ενώ 9 από την επαρχία, πράσινο απεικόνισαν 3 της πόλης και 3 της επαρχίας, νερό 3 της πόλης και 1 της επαρχίας και τέλος, ζώα ζωγράφησε μόνο 1 παιδί της πόλης και 6 παιδιά της επαρχίας (Πίνακας 8).

Πίνακας 8: Η απεικόνιση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος στα σχέδια των νηπίων για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Ήλιος	4	11	15
Ουρανός	3	6	9
Φυτά	2	9	11
Χώροι πρασίνου	3	3	6
Νερό	3	1	4
Ζώα	1	6	7

Εικόνα 1: Σχέδιο αγοριού αγροτικής προέλευσης που αναπαριστά το άμεσο περιβάλλον του με πολλά στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος όπως, ήλιος, ουρανός, φυτά (δέντρο και λουλούδια).

Εικόνα 2: Σχέδιο κοριτσιού αγροτικής προέλευσης που αναπαριστά το άμεσο περιβάλλον της με πολλά στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος όπως ήλιο, φυτά (λουλούδια, δέντρο) και ζώα (πουλιά, πεταλούδες).

4.1.2. Η απεικόνιση των στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος

Όπως προαναφέρθηκε, στο σύνολο (N=39), 15 παιδιά της πόλης και 20 παιδιά της επαρχίας χρησιμοποίησαν στα σχέδιά τους στοιχεία ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (Βλ. Πίνακα 7).

Για να μπορέσουμε να διερευνήσουμε αν τα σχέδια των παιδιών που έχουν απεικονίσει στις ζωγραφιές τους ανθρωπογενές περιβάλλον, διαφοροποιούνται με

βάση τον τρόπο προέλευσής τους, πραγματοποιήσαμε ανάλυση, η οποία έδειξε ότι η απεικόνιση στοιχείων ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που επιλέγουν τα παιδιά της πόλης δεν διαφοροποιείται στατιστικώς σημαντικά σε σχέση με τα παιδιά της επαρχίας.

Από την ανάλυση που έγινε στα στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος προέκυψαν οι εξής κατηγορίες: σπίτια, χώροι εργασίας, οχήματα, δρόμοι, σκουπίδια, πάρκα, παιδικές χαρές, πλατείες, γήπεδα εκκλησίες και σχολεία. Πιο συχνά στα σχέδια των παιδιών εμφανίζονται τα σπίτια και οι παιδικές χαρές. Ενώ στοιχεία όπως, χώροι εργασίας, οχήματα, δρόμοι, σκουπίδια, πάρκα, πλατείες, γήπεδα, εκκλησίες και σχολεία, εμφανίζονται ελάχιστα στις απεικονίσεις τους.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι 15 από τα 17 παιδιά της πόλης και 20 από τα 22 του χωριού απεικόνισαν στοιχεία ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Η ανάλυση έδειξε ότι οι διαφορές ανάλογα με τον τόπο προέλευσης των παιδιών στην απεικόνιση στοιχείων ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και ειδικότερα στην απεικόνιση σπιτιών είναι στατιστικά σημαντικές, $\chi^2(1, N=39) = 5,290, p=.033$. Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 9, 9 παιδιά της πόλης και σχεδόν τα διπλάσια δηλαδή 19 της επαρχίας απεικόνισαν σπίτια στις ζωγραφιές τους. Χώρους εργασίας από το σύνολο του δείγματος (N=39), απεικόνισε 1 παιδί πόλης και αντίστοιχα 1 της επαρχίας, οχήματα συμπεριέλαβε μόνο 1 παιδί της πόλης ενώ κανένα της επαρχίας. Επίσης, κανένα παιδί της πόλης δεν απεικόνισε δρόμο ενώ μόνο 1 της επαρχίας απεικόνισε δρόμο, σκουπίδια 1 παιδί της πόλη και αντίστοιχα 1 της επαρχίας, εκκλησίες 0 παιδιά της πόλης και 1 της επαρχίας, παιδικές χαρές 6 παιδιά της πόλης και 6 της επαρχίας και τέλος, σχολεία απεικόνισαν 2 παιδιά της πόλης και 1 της επαρχίας (Πίνακας 9).

Πίνακας 9: Η απεικόνιση των στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στα σχέδια των νηπίων για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Σπίτια	9	19	28
Χώροι εργασίας	1	1	2
Οχήματα	1	0	1
Δρόμοι	0	1	1
Σκουπίδια	1	1	2
Πάρκα	0	1	1
Παιδικές χαρές	6	6	12
Πλατείες	1	4	5
Γήπεδα	1	1	1
Εκκλησίες	0	1	1
Σχολεία	2	1	3

Εικόνα 3: Σχέδιο κοριτσιού αστικής προέλευσης που απεικονίζει το άμεσο περιβάλλον της με πολλά στοιχεία ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, όπως παιδική χαρά στα αριστερά (με κούνιες, μονόζυγο, τσουλήθρα) και ένα σπίτι στα δεξιά.

4.1.3. Η απεικόνιση στοιχείων κοινωνικού περιβάλλοντος

Κατά την ανάλυση διαπιστώθηκε ότι στο σύνολο (N=39) του δείγματος, 4 παιδιά της πόλης και 7 του χωριού απεικόνισαν στοιχεία από το κοινωνικό περιβάλλον (Βλ. Πίνακα 7). Έπειτα, για να διερευνήσουμε αν τα σχέδια των παιδιών που έχουν απεικονίσει στις ζωγραφιές τους κοινωνικό περιβάλλον, διαφοροποιούνται με βάση τον τρόπο προέλευσής τους, πραγματοποιήσαμε ανάλυση, η οποία έδειξε ότι η απεικόνιση στοιχείων κοινωνικού περιβάλλοντος που επέλεγον τα παιδιά της πόλης δεν διαφοροποιούνται στατιστικώς σημαντικά σε σχέση με τα παιδιά της επαρχίας. Η ανάλυση αυτή στα στοιχεία του κοινωνικού περιβάλλοντος παρουσίασε τις εξής 2 κατηγορίες: τους ανθρώπους και τα συναισθήματα που προσδίδουν σε αυτούς. Στα σχέδια των παιδιών πιο συχνά απεικονίζονταν οι άνθρωποι και πολύ λιγότερο τα συναισθήματα που προσδίδονταν στους ανθρώπους που σχεδίασαν.

Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι 4 από τα 17 παιδιά της πόλης και 7 από τα 22 παιδιά του χωριού απεικόνισαν στα σχέδιά τους στοιχεία κοινωνικού περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, παρουσία ανθρώπου απεικόνισαν 4 παιδιά της πόλης και 7 της επαρχίας, και συναισθήματα 0 παιδιά της πόλης ενώ 1 παιδί της επαρχίας (Πίνακας 10).

Πίνακας 10: Η απεικόνιση των στοιχείων του κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των νηπίων για το άμεσο περιβάλλον τους.

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Άνθρωποι	4	7	11
Συναίσθημα	0	1	1

Εικόνα 4: Σχέδιο κοριτσιού αγροτικής προέλευσης που αναπαριστά το άμεσο περιβάλλον της με στοιχεία κοινωνικού περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα σχεδίασε 3 ανθρώπους (ανέφερε πως είναι εκείνη που παίζει με τις αδελφές της).

4.1.4 Η απεικόνιση των νηπίων για τα μέρη της αρέσκειάς τους και της απαρέσκειάς τους από την πόλη ή το χωριό τους

Για το σχέδιο 1 ζητήθηκε από τα παιδιά να απεικονίσουν, εκτός από το μέρος όπου ζουν και τα μέρη που τους αρέσουν καθώς και εκείνα που δεν τους αρέσουν.

Τα νήπια διάλεξαν ως μέρη της αρεσκειάς τους να σχεδιάσουν περισσότερο μέρη του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και λιγότερο του φυσικού. Συγκεκριμένα, η ανάλυση έδειξε ότι η απεικόνιση των παιδιών για τα μέρη της αρεσκειάς τους δεν διαφοροποιείται στατιστικώς σημαντικά σύμφωνα με το τόπο προέλευσής τους. Στο σύνολο του δείγματος (N=39), 30 παιδιά απεικόνισαν μέρη ανθρωπογενούς περιβάλλοντος ενώ μόνο 8, μέρη φυσικού περιβάλλοντος και τέλος, 1 παιδί αστικής προέλευσης ανέφερε ότι δεν υπάρχει τίποτα το ιδιαίτερο που να του αρέσει στην πόλη του (Πίνακας 11).

Πίνακας 11: Η απεικόνιση των μερών της αρεσκείας τους στα σχέδια των νηπίων για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Κανένα μέρος	1	0	1
Μέρη φυσικού περιβάλλοντος	4	4	8
Μέρη ανθρωπογενούς περιβάλλοντος	12	18	30

Για την απεικόνιση μερών της απαρέσκείας τους, τα παιδιά δήλωσαν σε μεγάλο βαθμό μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον. Πιο αναλυτικά, στο σύνολο του δείγματος (N=39) 22 νήπια σχεδίασαν μέρη του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, ενώ μόνο 5, μέρη του φυσικού περιβάλλοντος, τα οποία μάλιστα ήταν όλα παιδιά αγροτικής προέλευσης. Τέλος, 12 παιδιά, δεν σχεδίασαν μέρη που δεν τους αρέσουν καθώς όπως ανέφεραν δεν υπήρχε κάτι που να μην τους αρέσει (Πίνακας 12).

Πίνακας 12: Η απεικόνιση των μερών της απαρέσκείας τους στα σχέδια των νηπίων για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Κανένα μέρος	4	8	12
Μέρη φυσικού περιβάλλοντος	0	5	5
Μέρη ανθρωπογενούς περιβάλλοντος	13	9	22

Για να γίνουν οι κατηγορίες των αποτελεσμάτων πιο συγκεκριμένες χωρίστηκαν σε περεταίρω υποκατηγορίες.

Οι υποκατηγορίες που προέκυψαν για τα μέρη όπου αρέσουν στα παιδιά ήταν: φύση, τόποι παιχνιδιού, σπίτια, μαγαζιά, χώροι κοινωνικής συγκέντρωσης και σχολεία. Στο σύνολο του δείγματος (N=39) τα νήπια απεικόνισαν πιο συχνά σπίτια, τόπους παιχνιδιού και μέρη της φύσης, ενώ οι υπόλοιπες υποκατηγορίες εμφανίζονται ελάχιστα. Γενικά, απεικόνισαν στα μέρη που τους αρέσουν, στοιχεία της φύσης 9 παιδιά, τόπους παιχνιδιού 11 παιδιά, από τα οποία 7 ήταν αστικής προέλευσης, 13 παιδιά σχεδίασαν σπίτια, τα 10 εκ των οποίων ήταν αγροτικής προέλευσης, 1 παιδί μόνο απεικόνισε μαγαζί, 3 απεικόνισαν χώρους κοινωνικής συγκέντρωσης και τέλος, μόνο 1 παιδί σχεδίασε σχολείο. Ενώ 1 παιδί αστικής προέλευσης δεν ανέφερε ότι κανένα μέρος ως αγαπημένο του (Πίνακας 13).

Πίνακας 13: Η λεπτομερής απεικόνιση των μερών της αρεσκείας τους στα σχέδια των νηπίων για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Κανένα μέρος	1	0	1
Φύση	4	5	9
Τόποι παιχνιδιού	7	4	11
Σπίτια	3	10	13
Μαγαζιά	0	1	1
Χώροι κοινωνικής συγκέντρωσης	1	2	3
Σχολεία	1	0	1

Εικόνα 5: Σχέδιο αγοριού αγροτικής προέλευσης όπου απεικονίζει ως μέρος της αρεσκείας του το σπίτι του, στο οποίο του αρέσει να παίζει με την αδελφή του.

Εικόνα 6: Σχέδιο κοριτσιού αστικής προέλευσης όπου απεικονίζει ως μέρος που της αρέσει ένα τόπο παιχνιδιού (αριστερά) και συγκεκριμένα μία παιδική χαρά με δύο κούνιες, ένα μονόζυγο και μία τσουλήθρα.

Εικόνα 7: Σχέδιο κοριτσιού αστικής προέλευσης που αναφέρει ως μέρος όπου παίζει πιο συχνά τον κήπο με τα λουλούδια και το γρασίδι του σπιτιού του παππού και της γιαγιάς της.

Για να γίνουν πιο συγκεκριμένες οι κατηγορίες των αποτελεσμάτων, δημιουργήθηκαν και για τα μέρη όπου δεν αρέσουν στα παιδιά υποκατηγορίες.

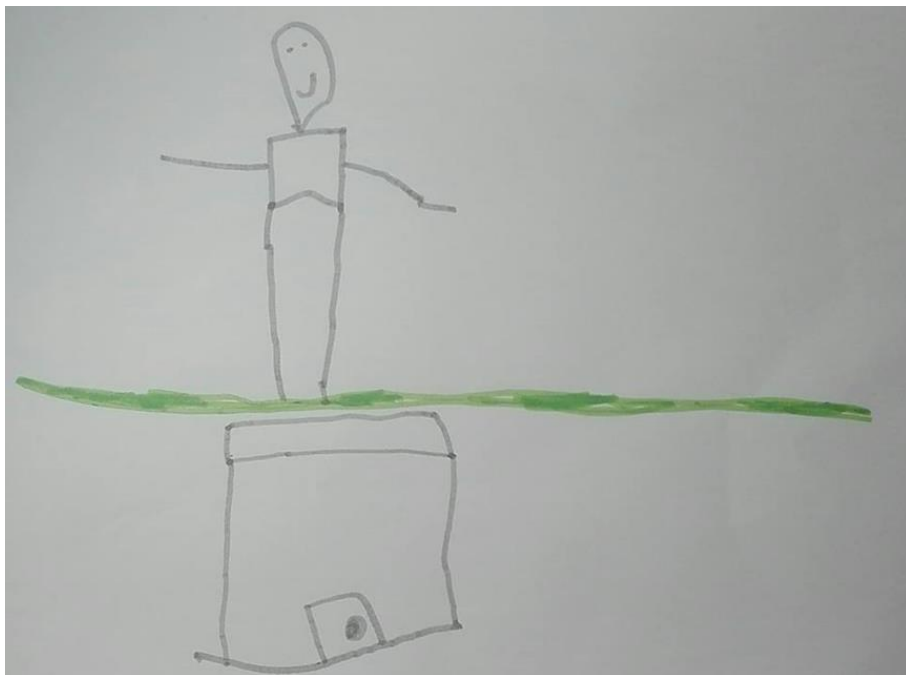
Οι υποκατηγορίες που προέκυψαν εδώ είναι οι εξής: φύση, εμπόδια παιχνιδιού, σπίτια, μαγαζιά, ρύπανση και σχολείο. Τα μέρη εκείνα που εμφανίζονται πιο συχνά στο σύνολο των παιδιών είναι τα μαγαζιά, τα σπίτια και η φύση. Οι υπόλοιπες κατηγορίες εμφανίζονται σε πολύ χαμηλή συχνότητα στα σχέδια των νηπίων. Πιο συγκεκριμένα, απεικόνισαν στα μέρη που δεν τους αρέσουν στοιχεία της φύσης 5 παιδιά, όλα τους αγροτικής προέλευσης. Εμπόδια παιχνιδιού σχεδίασαν 4 παιδιά πάλι μόνο αγροτικής προέλευσης. Σπίτια απεικόνισαν 6 παιδιά, μαγαζιά 9 παιδιά, 7 εκ των οποίων ήταν αστικής προέλευσης, ρύπανση 2 παιδιά και τέλος, σχολείο ζωγράφησε μόνο 1 παιδί αστικής προέλευσης. Ενώ 12 παιδιά, 4 από την πόλη και 8 από το χωριό δεν ανέφεραν κανένα μέρος που δεν τους αρέσει από τον τόπο προέλευσής τους (Πίνακας 14).

***Πίνακας 14:** Η λεπτομερής απεικόνιση των μερών της απαρεσκείας τους στα σχέδια των νηπίων για το άμεσο περιβάλλον τους*

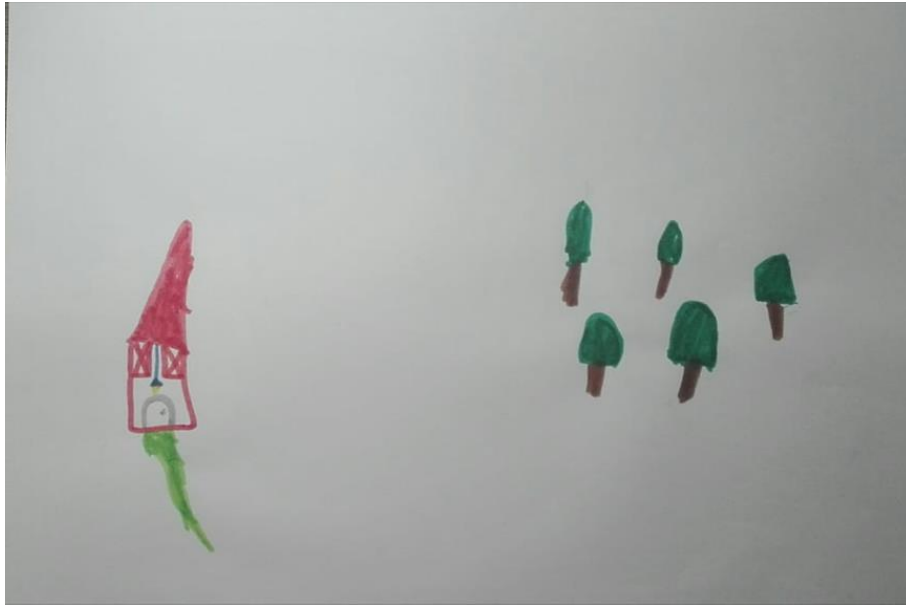
	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Κανένα μέρος	4	8	12
Φύση	0	5	5
Εμπόδια παιχνιδιού	0	4	4
Σπίτια	4	2	6
Μαγαζιά	7	2	9
Ρύπανση	1	1	2
Σχολεία	1	0	1

Εικόνα 8: Σχέδιο κοριτσιού αστικής προέλευσης όπου απεικονίζει ως μέρος όπου δεν της αρέσει ένα μαγαζί (δεξιά). Πιο συγκεκριμένα, σχεδίασε ένα τσιπουράδικο όπου ανέφερε ότι δεν της αρέσει γιατί εκεί μονάχα τρώνε.

Εικόνα 9: Σχέδιο κοριτσιού αστικής προέλευσης όπου απεικονίζει ως μέρος που δεν της αρέσει μία πολυκατοικία. Πιο συγκεκριμένα, ανέφερε ότι δεν της αρέσει γιατί είναι μικρές και δεν έχουν κήπο.

***Εικόνα 10:** Σχέδιο κοριτσιού αγροτικής προέλευσης όπου απεικονίζει ως μέρος που δεν της αρέσει το δάσος (δεξιά) που υπάρχει κοντά στην περιοχή όπου μένει. Συγκεκριμένα, ανέφερε ότι δεν της αρέσει γιατί είναι τρομακτικό.*

4.1.5 Αυτόνομη κίνηση των παιδιών

Από τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την κωδικοποίηση των συνεντεύξεων σχετικά για την αυτονομία των παιδιών για το Σχέδιο Α, συμπεραίνεται ότι γενικά από το σύνολο του δείγματος (N=39), 15 παιδιά δεν είναι αυτόνομα, ενώ 2 παιδιά είναι αυτόνομα σε σχέση με την μετακίνησή τους στο άμεσο περιβάλλον τους. Συγκεκριμένα, 0 παιδιά της πόλης και 2 παιδιά της επαρχίας πηγαίνουν μόνα τους στα μέρη όπου παίζουν πιο συχνά (Πίνακας 15). Να σημειωθεί βέβαια ότι από το ερώτημα αυτό εξαιρούνταν τα 22 παιδιά, επαρχίας και πόλης, τα οποία δήλωναν ότι το πιο συχνό μέρος όπου παίζουν είναι το σπίτι τους (στο δωμάτιό τους, στην αυλή του σπιτιού τους). Να σημειωθεί επίσης ότι όλα τα μέρη εκείνα στα οποία τα παιδιά κινούνταν αυτόνομα αφορούν μέρη που βρίσκονται πολύ κοντά στο σπίτι τους και για αυτό οι γονείς τους τα άφηναν να πάνε μόνα τους ως εκεί.

***Πίνακας 15:** Η αυτόνομη κίνηση των νηπίων στο μέρος στο οποίο ζουν και τα νήπια που παίζουν πιο συχνά στο σπίτι τους*

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Αυτονομία	0	2	2
Παιδιά που παίζουν πιο συχνά σπίτι τους	8	14	22

4.2 Σχέδιο Β

Σε δεύτερο στάδιο μελετήθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν με τον ίδιο τρόπο τα στοιχεία από το Σχέδιο Β, με το οποίο διερευνήσαμε τα μέρη όπου τα παιδιά παίζουν πιο συχνά. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στη συνέχεια. Χωρίστηκαν και αυτά στις ίδιες τρεις μεγάλες κατηγορίες: στο φυσικό περιβάλλον, στο ανθρωπογενές περιβάλλον και στο κοινωνικό περιβάλλον. Οι αναλύσεις έδειξαν πως δεν υπάρχουν στατιστικώς σημαντικές διαφορές ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους. Για άλλη μια φορά, στο σύνολο του δείγματος (N=39) τα νήπια έδειξαν να προτιμούν την απεικόνιση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, έπειτα του φυσικού και τέλος, του κοινωνικού, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 16):

***Πίνακας 16:** Η απεικόνιση των στοιχείων του φυσικού, του ανθρωπογενούς και του κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των νηπίων για το μέρος στο οποίο παίζουν πιο συχνά*

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Φυσικό	4	8	12
Ανθρωπογενές	16	20	36
Κοινωνικό	3	9	11

Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικά τα στοιχεία των σχεδίων από τις παραπάνω κατηγορίες.

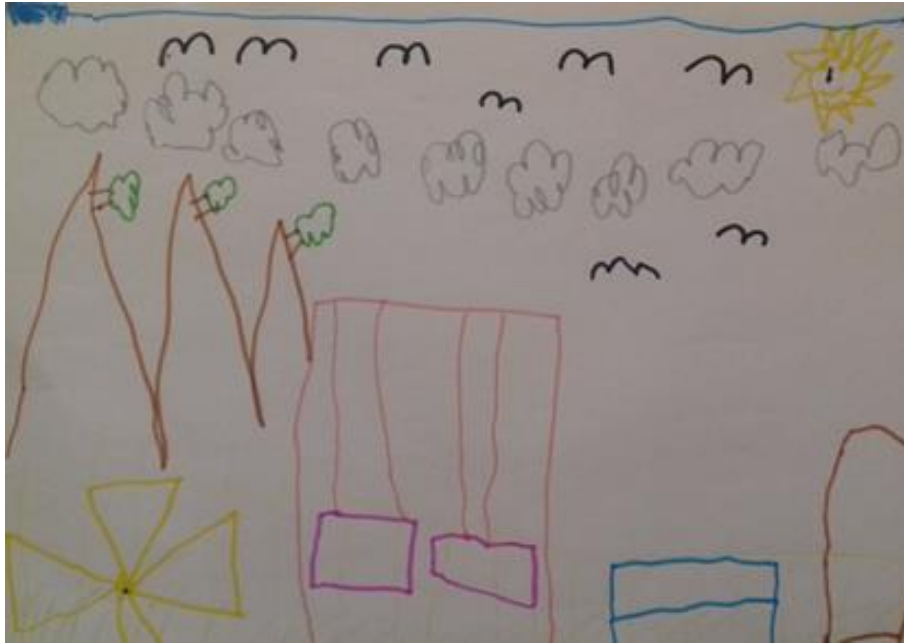
4.2.1 Η απεικόνιση στοιχείων του φυσικό περιβάλλον

Όπως ήδη αναφέρθηκε και απεικονίζεται στο παραπάνω πίνακα, από το σύνολο του δείγματος (N=39), 4 παιδιά αστικής προέλευσης και 8 παιδιά αγροτικής προέλευσης χρησιμοποίησαν στις σχεδιαστικές τους αναπαραστάσεις στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον. Για να μπορέσουμε να ερευνήσουμε, αν τα σχέδια των νηπίων που έχουν απεικονίσει στις ζωγραφιές τους το φυσικό περιβάλλον διαφοροποιούνται με βάση τον τόπο προέλευσής τους, πραγματοποιήσαμε ανάλυση η οποία έδειξε ότι η απεικόνιση στοιχείων φυσικού περιβάλλοντος που επιλέγουν τα παιδιά της πόλης για το μέρος που παίζουν δεν διαφοροποιούνται στατιστικώς σημαντικά σε σχέση με τα παιδιά του χωριού. Κατά την ανάλυση των σχεδίων προέκυψαν οι εξής κατηγορίες: ήλιος, ουρανός, φυσικά στοιχεία (π.χ. βουνά, φυτά και λίμνες), θάλασσα και ζώα. Από τις κατηγορίες αυτές πιο συχνά εμφανίζονταν στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των νηπίων, ο ουρανός και τα φυσικά στοιχεία με την ίδια συχνότητα, ακριβώς το ίδιο συνέβη και με τον ήλιο και τα ζώα, ενώ πιο λίγο εμφανίστηκε η θάλασσα.

Η ανάλυση έδειξε ότι 4 από τα 17 παιδιά πόλης και 8 από τα 22 του χωριού απεικόνισαν στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος στα σχέδιά τους. Πιο συγκεκριμένα, τον ήλιο απεικόνισαν 3 παιδιά της πόλης και 1 της επαρχίας, τον ουρανό 2 παιδιά της πόλης και 5 της επαρχίας, διάφορα στοιχεία της φύσης ζωγράρισαν 3 παιδιά από την πόλη και 4 από την επαρχία, θάλασσα δεν απεικόνισε κανένα παιδί πόλης ενώ μόλις 1 επαρχίας την απεικόνισε και τέλος, ζώα δεν ζωγράφισε κανένα παιδί της πόλης ενώ από την άλλη μεριά, 4 παιδιά της επαρχίας ζωγράρισαν. (Πίνακας 17)

***Πίνακας 17:** Η απεικόνιση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος στα σχέδια των νηπίων για το μέρος στο οποίο παίζουν πιο συχνά*

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Ήλιος	3	1	4
Ουρανός	2	5	7
Φυσικά στοιχεία (π.χ. βουνά, φυτά και λίμνες)	3	4	7
Θάλασσα	0	1	1
Ζώα	0	4	4

***Εικόνα 11:** Σχέδιο αγοριού αγροτικής προέλευσης που αναπαριστά το μέρος όπου παίζει πιο συχνά με πολλά στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος όπως ο ουρανός, ο ήλιος, φυσικά στοιχεία (βουνά, δέντρα στα αριστερά) και ζώα (πουλιά).*

4.2.2 Η απεικόνιση στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος

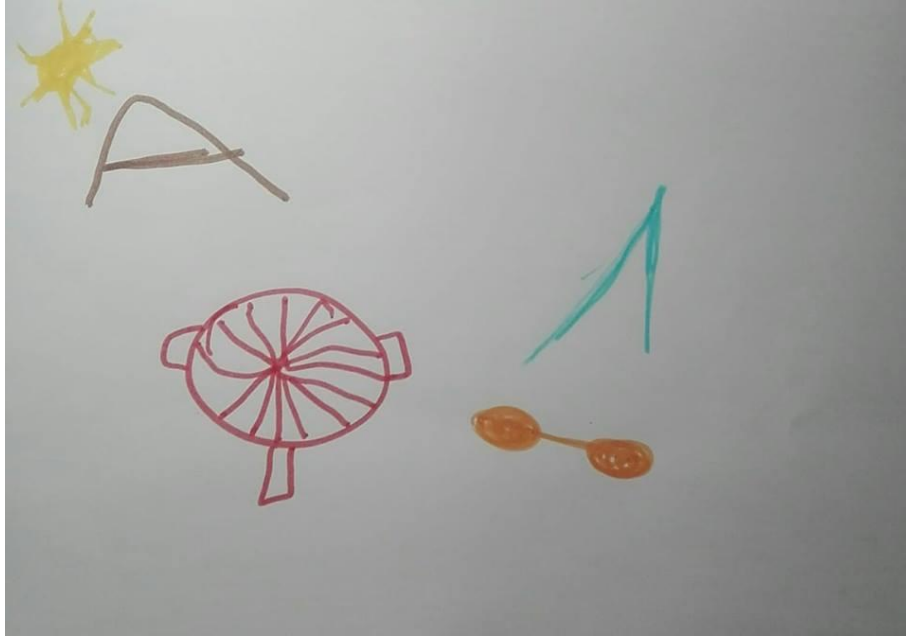
Όπως ήδη αναφέρθηκε, 16 αστικής προέλευσης και 20 αγροτικής προέλευσης απεικόνισαν στα σχέδιά τους στοιχεία ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (Βλ. Πίνακα 16). Για να διερευνήσουμε αν τα σχέδια των παιδιών που έχουν απεικονίσει στις ζωγραφιές τους ανθρωπογενές περιβάλλον, διαφοροποιούνται με βάση τον τόπο προέλευσής τους, πραγματοποιήσαμε ανάλυση, η οποία δεν έδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δυο ομάδων. Οι κατηγορίες των στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που προέκυψαν είναι οι εξής: γήπεδα, πλατείες, αγορές, παιδικές χαρές, παιδότοποι, παιχνίδια, στοιχεία τεχνολογίας, καφετέριες, εσωτερικοί χώροι σπιτιού, δρόμοι, σχολεία. Πιο συγκεκριμένα, πολύ συχνά στα σχέδια εμφανίζονται οι παιδικές χαρές και τα παιχνίδια, ακολουθούν οι εσωτερικοί χώροι σπιτιού και έπειτα τα σχολεία. Ενώ τα υπόλοιπα στοιχεία εμφανίζονται σε ένα ελάχιστο ποσοστό των παιδιών.

Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι 16 από τα 17 παιδιά της πόλης και 20 από τα 22 του χωριού απεικόνισαν στοιχεία ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, γήπεδα απεικόνισε μόνο 1 παιδί της πόλης και 2 της επαρχίας, πλατείες κανένα παιδί της πόλης ή της επαρχίας, αγορές 2 παιδιά της πόλης και 1 της επαρχίας, παιδικές χαρές 5 παιδί της πόλη ενώ 12 της επαρχίας, παιδότοπους απεικόνισαν μόνο 2 της πόλης και κανένα της επαρχίας, στοιχεία τεχνολογίας 1 παιδί της πόλης και κανένα της επαρχίας, καφετέριες 1 παιδί της πόλης και κανένα της

επαρχίας ενώ στην περίπτωση των εσωτερικών χώρων σπιτιών, η ανάλυση έδειξε ότι τα στοιχεία διαφοροποιούνται στατιστικώς σημαντικά, $\chi^2 (1, N=39) = 10,869, p=.002$ και πιο συγκεκριμένα εσωτερικούς χώρους σπιτιών απεικόνισαν 11 παιδιά της πόλης ενώ μόνο 3 της επαρχίας. Ενώ τέλος, στην περίπτωση της απεικόνισης σχολείων η ανάλυση έδειξε ότι τα αποτελέσματα διαφοροποιούνται στατιστικώς σημαντικά, $\chi^2 (1, N=39) = 5,290, p=.003$ και συγκεκριμένα μόνο 3 του χωριού ενώ 8 της πόλης απεικόνισαν σχολεία στα σχέδιά τους. (Πίνακας 18).

Πίνακας 18: Η απεικόνιση των στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στα σχέδια των νηπίων για το μέρος στο οποίο παίζουν πιο συχνά

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Γήπεδα	1	2	3
Πλατείες	0	0	0
Αγορές	2	1	3
Παιδικές χαρές	5	12	17
Παιδότοποι	2	0	2
Παιχνίδια	8	9	17
Στοιχεία τεχνολογίας	1	0	1
Καφετέριες	1	0	1
Εσωτερικοί χώροι σπιτιού	11	3	14
Δρόμοι	0	1	1
Σχολεία	8	3	11

Εικόνα 12: Σχέδιο κοριτσιού αγροτικής προέλευσης που αναπαριστά παιδική χαρά. Συγκεκριμένα, έχει ζωγραφίσει μία κούνια (δεξιά), μία τραμπάλα (κάτω δεξιά), ένα μονόζυγο (πάνω αριστερά) και ένα κυκλικό παιχνίδι που στριφογυρίζει.

Εικόνα 13: Σχέδιο αγοριού αστικής προέλευσης όπου αναπαριστά πολλά παιχνίδια. Συγκεκριμένα αναπαριστά το δωμάτιο του παιδιού, ένα καράβι (Play Mobil), τους δεινοσαύρους του καθώς και διάφορα άλλα παιχνίδια.

***Εικόνα 14:** Σχέδιο αγοριού αστικής προέλευσης που αναπαριστά το δωμάτιό του (εσωτερικός χώρος σπιτιού) ως το μέρος όπου παίζει πιο συχνά. Στο σχέδιό του φαίνεται το σπίτι του (κάτω δεξιά), ένα άλογο Play Mobil (πάνω), ένα παιχνίδι – αυτοκινητάκι (κάτω στο κέντρο), καθώς και η φιγούρα του αδελφού του (κάτω αριστερά) ως πρόσωπο με το οποίο παίζει.*

***Εικόνα 15:** Σχέδιο κοριτσιού αστικής προέλευσης που αναπαριστά το κτήριο του σχολείου της και το προαύλιό του ως μέρος όπου παίζει πιο συχνά.*

4.2.3 Η απεικόνιση στοιχείων του κοινωνικού περιβάλλοντος

Για να διερευνήσουμε αν τα σχέδια των παιδιών που έχουν απεικονίσει στις ζωγραφιές τους ανθρωπογενές περιβάλλον, διαφοροποιούνται με βάση τον τόπο προέλευσής τους, πραγματοποιήσαμε ανάλυση, η οποία έδειξε ότι η απεικόνιση στοιχείων κοινωνικού περιβάλλοντος που επιλέγουν τα παιδιά της πόλης δεν διαφοροποιούνται στατιστικώς σημαντικά σε σχέση με τα παιδιά της επαρχίας.

Από τα στατιστικά αποτελέσματα προκύπτει ότι 3 από τα 17 παιδιά της πόλης και 9 από τα 22 του χωριού (Βλ. Πίνακα 16) απεικόνισαν στοιχεία κοινωνικού περιβάλλοντος. Από την ανάλυση που έγινε διαπιστώθηκε ότι τα στοιχεία από το κοινωνικό περιβάλλον που συμπεριέλαβαν τα νήπια στα σχέδιά τους για το μέρος όπου παίζουν είναι αρχικά οι άνθρωποι και έπειτα τα συναισθήματα που προσδίδουν σε αυτούς. Πιο συγκεκριμένα, στο σύνολο του δείγματος (N=39) οι άνθρωποι ήταν αυτοί που απεικόνισαν στο σχέδιό τους περισσότερο τα παιδιά, ενώ δεν απεικόνισαν καθόλου τα συναισθήματα που προσέδιδαν σε αυτούς. Πιο αναλυτικά, 3 παιδιά πόλης και 8 παιδιά χωριού σχεδίασαν ανθρώπους ενώ κανένα παιδί και από τις δύο προελεύσεις δεν σχεδίασαν ανθρώπους με συναίσθημα (Πίνακας 19).

***Πίνακας 19:** Η απεικόνιση των στοιχείων του κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των νηπίων για το μέρος στο οποίο παίζουν πιο συχνά*

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Άνθρωποι	3	8	11
Συναισθήματα	0	0	0

Εικόνα 16: Σχέδιο αγοριού αγροτικής προέλευσης που αναπαριστά στο μέρος όπου παίζει πιο συχνά πολλούς ανθρώπους (Κοινωνικό περιβάλλον). Πιο συγκεκριμένα, σχεδίασε την παιδική χαρά και απεικόνισε 5 ανθρώπους, 3 παιδιά που παίζουν κνημητό (μπλε φιγούρες στο κέντρο), 1 παιδί που κρατάει ένα μπαλόνι (καφέ φιγούρα στα αριστερά) και τέλος, τον εαυτό του δίπλα στο δέντρο να μαζεύει βατόμουρα (κίτρινη φιγούρα στα δεξιά).

4.2.4 Αυτόνομη κίνηση των παιδιών

Από τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την κωδικοποίηση των συνεντεύξεων σχετικά με την αυτόνομη μετακίνηση των παιδιών για το Σχέδιο 2, συμπεραίνεται ότι γενικά από το σύνολο του δείγματος (N=39) 26 παιδιά δεν είναι αυτόνομα, ενώ μόνο 2 παιδιά είναι αυτόνομα, 1 παιδί αστικής προέλευσης και 1 αγροτικής προέλευσης (Πίνακας 20). Να σημειωθεί ότι από το ερώτημα αυτό εξαιρούνται 11 παιδιά, επαρχίας και πόλης, τα οποία δήλωναν ως το πιο συχνό μέρος όπου παίζουν το σπίτι τους (το δωμάτιό τους, την αυλή του σπιτιού τους). Επίσης, όλα τα μέρη όπου έπαιζαν πιο συχνά και τα παιδιά μετακινούνταν μόνα τους ως εκεί, ήταν μέρη πολύ κοντά στο σπίτι τους και για αυτό οι γονείς τους τα άφηναν να πάνε μόνα τους ως εκεί. Τέλος, 1 παιδί επαρχίας δήλωσε ότι δεν πηγαίνει πάντα μόνο του ως εκεί.

Πίνακας 20: Η αυτόνομη κίνηση των νηπίων στο μέρος στο οποίο παίζουν πιο συχνά και τα νήπια που παίζουν στο σπίτι τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Αυτονομία	1	1	2
Παιδιά που παίζουν στο σπίτι τους	8	3	11

Κεφάλαιο 5: Συζήτηση

5.1 Εισαγωγή

Η συγκεκριμένη έρευνα είχε σκοπό να διερευνήσει τις αντιλήψεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας αστικής και αγροτικής προέλευσης, σχετικά με το μέρος όπου ζουν και το μέρος όπου παίζουν. Στο τελευταίο κεφάλαιο επιχειρείται μια αποτίμηση των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας και η συζήτησή τους σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στους περιορισμούς και στις δυσκολίες της έρευνας, στη χρησιμότητα της έρευνας, καθώς και προτείνονται μερικές ενδεικτικές ιδέες για μελλοντικές έρευνες.

5.2 Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας επιλέγουν να απεικονίσουν το άμεσο περιβάλλον τους με στοιχεία από το φυσικό, το ανθρωπογενές και το κοινωνικό περιβάλλον. Σύμφωνα με έρευνα των Fraijo-Sing et al. (2020), τα παιδιά στα σχέδια που αναφέρονται στη φύση τείνουν να απεικονίζουν πιο συχνά στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον. Σχεδιάζουν συχνά ζώα, όπως σκύλους, πουλιά, πεταλούδες και λιγότερο ανθρώπους. Στην παρούσα έρευνα διαπιστώνεται ότι τα παιδιά αγροτικής προέλευσης ζωγράφισαν περισσότερα στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος όπως τον ήλιο, τον ουρανό, φυτά, χώρους πρασίνου, νερό και ζώα ενώ τα παιδιά αστικής προέλευσης απεικόνισαν πολύ λιγότερα στοιχεία από αυτό. Ίσως αυτό να οφείλεται στο γεγονός ότι τα παιδιά αγροτικής προέλευσης έρχονται σε καθημερινή επαφή με το φυσικό περιβάλλον, σε σχέση με τα παιδιά αστικής προέλευσης όπου η παρουσία της φύσης δεν είναι τόσο έντονη στο άμεσο περιβάλλον της καθημερινότητάς τους (Τσεβρένη & Ξανθόπουλος, 2015).

Σχετικά με τα στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, αυτά απεικονίστηκαν σχεδόν ισότιμα και από τα παιδιά αγροτικής προέλευσης και από τα παιδιά αστικής προέλευσης. Συγκεκριμένα, τα στοιχεία που απεικόνισαν πιο συχνά στο σχέδιό τους ήταν σπίτια, χώροι εργασίας, οχήματα, δρόμοι, σκουπίδια, πάρκα, παιδικές χαρές, πλατείες, γήπεδα, παιδότοποι και σχολεία. Όπως έχει διαπιστωθεί και από σχετική έρευνα, τα παιδιά τείνουν να απεικονίζουν τη φύση με έμψυχα και άψυχα όντα που συνυπάρχουν (Payne, 1998). Όπως φαίνεται και στην έρευνά μας, μαζί με την πληθώρα στοιχείων φυσικού περιβάλλοντος, δεν έλειψαν και οι απεικονίσεις του ανθρωπίνου παράγοντα. Στα σχέδια των παιδιών εμφανίστηκαν αυτά τα στοιχεία σχεδόν σε ισότιμο βαθμό και από τα παιδιά αστικής προέλευσης και από τα παιδιά αγροτικής προέλευσης. Τέλος, στην απεικόνιση στοιχείων κοινωνικού περιβάλλοντος, τα σχέδια των παιδιών αγροτικής προέλευσης έδειξαν να απεικονίζουν πιο συχνά ανθρώπους έναντι των παιδιών αστικής προέλευσης που απεικόνισαν λιγότερες φορές ανθρώπους στα σχέδιά τους.

Στο δεύτερο σχέδιο τα παιδιά απεικόνισαν μαζί με το μέρος που ζουν και το μέρος που τους αρέσει και αντίστοιχα το μέρος που δεν τους αρέσει. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα περισσότερα παιδιά αγροτικής αλλά και αστικής προέλευσης, προτιμάνε μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον και λιγότερο από το φυσικό. Πιο

συγκεκριμένα, τα παιδιά αγροτικής και αστικής προέλευσης φαίνεται ότι μεταξύ των μερών της αρεσκείας τους είναι κυρίως τα σπίτια και έπειτα οι τόποι παιχνιδιού και μετά ακολουθεί η φύση, με υψηλά ποσοστά βέβαια. Ίσως αυτό να οφείλεται και στο γεγονός ότι ο χώρος του σπιτιού κάνει τα παιδιά να αισθάνονται ασφάλεια αλλά και αφθονία αγαθών (φαγητού, ενδυμασίας, παιχνιδιών κ.λπ.) τα οποία δεν είναι τόσο εύκολο να βρουν σε κάποιο άλλο μέρος (Tonucci, 2005). Παρόλα αυτά, επιθυμούν να παίζουν σε εξωτερικούς χώρους όσον το δυνατόν περισσότερο (Alerby, 2000).

Όσον αφορά τα μέρη που δεν τους αρέσουν, για άλλη μια φορά παιδιά και αγροτικής και αστικής προέλευσης απεικόνισαν μέρη ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, και από τις δύο κατηγορίες απεικόνισαν ως μέρη που δεν τους αρέσουν μαγαζιά, κυρίως μαγαζιά με φαγητό όπου τα έκαναν να πλήττουν και δεν είχαν κάτι να κάνουν. Ωστόσο, πολλά παιδιά αγροτικής προέλευσης ανέφεραν ότι δεν υπάρχει κανένα μέρος που να μην τους αρέσει, το ίδιο συνέβη και στα παιδιά αστικής προέλευσης αλλά σε χαμηλότερο βαθμό, και γενικά η συγκεκριμένη υποκατηγορία παρουσίασε μεγάλα ποσοστά.

Όσον αφορά την αυτονομία κίνησης των παιδιών στο μέρος όπου ζουν, αυτή φαίνεται να είναι πολύ μικρή ως και μηδενική και για τα παιδιά της πόλης και για τα παιδιά του χωριού. Ενώ, πολλά παιδιά παίζουν πιο συχνά στο σπίτι τους. Τα στοιχεία αυτά έρχονται σε συμφωνία με αποτελέσματα παλαιότερων ερευνών, και αναδεικνύει τον φόβο που επικρατεί και ωθεί τους γονείς στην αποφυγή αυτή της τακτικής αλλά και την αυξημένη χρήση του αυτοκινήτου που αναγκαστικά καθιστά τα παιδιά μη αυτόνομα κίνησης προς τα μέρη που παίζουν (Γαλάνη, 2011).

Σχετικά με το δεύτερο σχέδιο, στο οποίο τα παιδιά απεικόνιζαν το μέρος όπου παίζουν πιο συχνά, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι και σε αυτό το σχέδιο, το μέρος το απεικονίζουν χρησιμοποιώντας στοιχεία από το φυσικό, το ανθρωπογενές και το κοινωνικό περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα για το δεύτερο σχέδιο, τα παιδιά απεικόνισαν συντριπτική πλειοψηφία στα σχέδιά τους στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον, έπειτα από το φυσικό και τέλος από το κοινωνικό. Τα αποτελέσματα αυτά φαίνεται να έρχονται σε αντίθεση με άλλες έρευνες (Γαλάνη, 2011) που υποστηρίζουν ότι τα παιδιά δεν προτιμούν οργανωμένους χώρους διασκέδασης (όπως παιδικές χαρές), καθώς παρόμοια στοιχεία ήταν αυτά που σημείωσαν την μεγαλύτερη βαθμολογία. Σημαντικό είναι επίσης και το γεγονός, ότι πολλά παιδιά απεικόνισαν το σπίτι τους ως μέρος, στο οποίο παίζουν πιο συχνά. Αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός πως οι σύγχρονες πόλεις είναι έτσι δομημένες που δεν προωθούν το παιχνίδι των παιδιών σε εξωτερικούς χώρους (Tonucci, 2005). Επίσης, η κατηγορία του φυσικού περιβάλλοντος είναι δεύτερη σε κατάταξη, οπότε αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι παρόλα τα οφέλη που προσφέρει η φύση σύμφωνα με έρευνες σε παιδιά αγροτική προέλευσης (Taylor Kuo, Spencer & Blades, 2005), τα παιδιά και αγροτικής και αστικής προέλευσης δεν τα απεικόνισαν πολύ στις ζωγραφιές τους. Να τονιστεί βέβαια σε αυτό το σημείο, ότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας παρουσιάζουν το φυσικό περιβάλλον και με πολλά ανθρωπογενή στοιχεία (Payne, 1998), οπότε για εκείνα δεν είναι ευδιάκριτες οι διαφορές ανάμεσα σε αυτά τα δύο.

Σχετικά με την αυτονομία κίνησης των παιδιών στο δεύτερο σχέδιο για το μέρος που παίζουν τα αποτελέσματα έδειξαν για ακόμα μια φορά ότι η αυτονομία κίνησης είναι πολύ μικρή έως και μηδενική και για τα παιδιά αστικής και για τα παιδιά αγροτικής προέλευσης. Ενώ, για άλλη μια φορά πολλά παιδιά παίζουν πιο συχνά στο σπίτι τους. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν τον φόβο για το περιβάλλον εκτός σπιτιού (Γαλάνη, 2011) αλλά και την έλλειψη σωστών πολεοδομικών σχεδίων (Tonucci, 2005).

5.3 Περιορισμοί και δυσκολίες της έρευνας

Στην παρούσα έρευνα επιχειρήθηκε να διερευνηθούν, μέσω του σχεδίου και της συνέντευξης, οι αντιλήψεις των παιδιών νηπιακής ηλικίας αστικής και αγροτικής προέλευσης για τα μέρη όπου ζουν, μετακινούνται και παίζουν. Το δείγμα της έρευνας (N=39) ήταν σχετικά μικρό και αυτό δεν επιτρέπει την γενίκευση των αποτελεσμάτων, καθώς και τον πιθανό εντοπισμό στατιστικά σημαντικών διαφορών μεταξύ των δυο ομάδων. Επίσης, καθώς η έρευνα βασίζεται στη σύγκριση των παιδιών αστικών και αγροτικών περιοχών, θα ήταν προτιμότερο να επιλεγεί δείγμα παιδιών αστικής προέλευσης από κάποια πιο μεγάλη πόλη, όπως η Αθήνα ή η Θεσσαλονίκη, προκειμένου να προκύψουν αποτελέσματα πιο ευδιάκριτα σε σχέση με τα παιδιά αγροτικών περιοχών.

Ακόμη, θα ήταν πιο χρήσιμο στην παρούσα έρευνα, να θέταμε διαφορετικό σχέδιο σχετικά με την αυτονομία των παιδιών στις περιοχές προέλευσής τους, ώστε να αποφευχθούν τυχόν παρανοήσεις στις ερωτήσεις της συνέντευξής μας, καθώς και να συμπεριλάβουμε όλο το δείγμα της έρευνάς μας και να μην παραληφθούν παιδιά που δηλώνουν ως μέρος που παίζουν πιο συχνά το σπίτι ή την αυλή τους. Επιπλέον, θα ήταν προτιμότερο να γινόταν μία διαφορετική έρευνα σχετικά με την αυτονομία των παιδιών της πόλης και του χωριού αν θέλαμε να συμπεριλάβουμε και σχέδιο, καθώς ήδη τα δύο σχέδια και οι συνεντεύξεις ίσως σε κάποιο βαθμό κούρασαν μερικά από τα παιδιά, καθώς ζωγράφιζαν με πολύ αργό ρυθμό ή και πρόσθεταν πολλές λεπτομέρειες στα σχέδιά τους.

5.4 Η χρησιμότητα της έρευνας και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Η παρούσα έρευνα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από κοινωνικούς και δημόσιους φορείς ώστε να γνωρίσουν τις αντιλήψεις, τις ανάγκες αλλά και όσα θα μπορούσαν να προσφέρουν τα παιδιά στον τόπο προέλευσής τους, είτε πόλη, είτε χωριό. Η μεθοδολογία της έρευνας θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως υπόδειγμα προς την κατεύθυνση αυτή.

Μία άλλη έρευνα, πάνω στο ίδιο θέμα, θα μπορούσε να διερευνά τις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των νηπίων για το ποιες αλλαγές στη περιοχή τους θα ήθελαν να δουν ώστε το παιχνίδι τους να γίνεται πιο εύκολο. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν οι ιδέες τους και στα πολεοδομικά σχέδια των πόλεων, καθότι τώρα οι γνώμες τους παραβλέπονται (Ergler, 2015).

Σε μελλοντικές έρευνες θα μπορούσε επίσης, να συμπεριληφθούν στο δείγμα και παιδιά διαφορετικών ηλικιών ή ακόμα και ενηλίκων και να συγκριθούν τα αποτελέσματά τους μεταξύ τους.

Βιβλιογραφία

- Alerby, E. (2000). *A way of visualising children's and young people's thoughts about the environment: A study of drawings*. *Environmental Education Research*, 6(3), 205-222.
- Béneker, T., Sanders, R., Tani, S., & Taylor, L. (2010). *Picturing the city: young people's representations of urban environments*. *Children's Geographies*, 8(2), 123-140.
- Γαλάνη, Β. (2011). ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙ. Διερεύνηση των παραμέτρων επιλογής του τόπου παιχνιδιού στο δημόσιο υπαίθριο χώρο της πόλης. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Cox, M. V. (2005). *The pictorial world of the child*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Day, C., & Midbjer, A. (2007). *Environment and children*. Routledge.
- Ergler, C., Smith, K., Kotsanas, C., & Hutchinson, C. (2015). *What makes a good city in pre-schoolers' eyes? findings from participatory planning projects in Australia and New Zealand*. *Journal of Urban Design*, 20(4), 461-478.
- Farokhi, M., & Hashemi, M. (2011). *The analysis of children's drawings: social, emotional, physical, and psychological aspects*. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 30, 2219-2224.
- Fraijo-Sing, B. S., Beltrán Sierra, N. I., Tapia-Fonllem, C., & Valenzuela Peñúñuri, R. (2020). *Pictographic Representations of the Word "Nature" in Preschool Education Children*. *Frontiers in Psychology*, 11, 575.
- Golomb, C. (2004). *The Child's Creation of a Pictorial World*. The University of Massachusetts at Boston.
- Holliday, E. L., Harrison, L. J., & McLeod, S. (2009). *Listening to children with communication impairment talking through their drawings*. *Journal of early childhood research*, 7(3), 244-263.
- Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε.Α. (2008). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις. *Ανοιχτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοιχτή και εξ Αποστάσεων Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 4(1), 72-81.
- Payne, P. (1998). *Children's conceptions of nature*. *Australian Journal of Environmental Education*, 14, 19-26.

Spencer, C., Blades, M. (2006). *Children and Their Environments: Learning, Using and Designing Spaces*. University of Sheffield. Cambridge University Press, 141-158,296.

Tonucci, F. (2005). *Citizen child: play as welfare parameter for urban life*. *Topoi*, 24(2), 183-195.

Τσεβρένη, Ι., Ξανθόπουλος, Γ. (2015). Θεραπεύοντας την αποξένωση των νέων γενιών από τη φύση. Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, *Περιοδικό της ΠΕΕΚΠΕ*, τεύχος 10(55).